

کاشف السلطنه، محمد میرزا

متولد در ۱۸۶۲. پسر محمدحسن میرزا نایب‌الایاله فرزند قهرمان میرزا پسر هشتم عباس میرزا نایب‌السلطنه. میرزا محمد قبل از استخدام در وزارت امور خارجه و عزیمت به پاریس به عنوان دبیر سفارت ایران، مدت‌ها در اسلامبول به کار تجارت اشتغال داشت. وی در سال ۱۸۹۶ به سمت سرکنسول ایران در بمبئی منصوب شد. محمد میرزا کاشف‌السلطنه پس از بازگشت از هندوستان اقدام به کشت چای در دراملاک خود واقع در گیلان نمود. وی به زبان فرانسه بسیار خوب صحبت می‌کند.

کمال الدوله، میرزا احسن

میرزا احسن در زمان صدارت میرزا یوسف خان مستوفی‌الممالک سمت «منشی باشی» داشت و در سال ۱۸۹۶ ملقب به کمال‌الدوله گردید. وی در سال ۱۸۹۷ به مقام «استیفاء» از درجه اول منصوب شد.

کمال السلطنه، میرزا محمد تقی خان

پسر میرزا عباس قلی خان سپهر و نوه میرزا تقی خان لسان‌الملک. میرزا محمد تقی خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «کمال السلطنه» گردید. وی پیشخدمت دربار مظفر الدین شاه است.

کمال‌الملک، میرزا محمدخان

متولد در حدود ۱۸۴۸. پسر میرزا بزرگ کاشی و مشهورترین نقاش دربار ناصرالدین شاه. وی در سال ۱۸۹۳ از طرف ناصرالدین شاه ملقب به «کمال‌الملک» گردید. میرزا محمدخان در نخستین سال سلطنت مظفرالدین شاه به اروپا رفت و سه سال به خرج دولت در ایتالیا به تحصیل هنر نقاشی پرداخت. کمال‌الملک در وین با دختر نریمان خان ازدواج کرد و همسر خود را به تهران آورد، لیکن مدتی بعد وی را طلاق گفت. دختر نریمان خان نیز پس از دریافت هزینه سفر از مظفرالدین شاه به وین بازگشت.

کمال‌الوزاره، میرزا احمدخان

پسر میرزا محمودخان مشاورالملک. میرزا احمدخان پس از اتمام تحصیلات خود در مدرسه سلطنتی دارالفنون در اداره پستخانه و سپس در گمرک مشغول به کار شد. وی در حال حاضر ریاست چند بندر دریای خزر را به عهده دارد. میرزا احمد خان کمال‌الوزاره به زبان فرانسه صحبت می‌کند.

ل

لسان‌الدوله، میرزا علی‌خان

کتابدار کتابخانه‌های سلطنتی. میرزا علی‌که در زمان ولیعهدی مظفرالدین شاه در تبریز پیشخدمت و کتابدار بود در سال ۱۸۹۶ به تهران آمد و به سمت «کتابدار باشی» منصوب و ملقب به «لسان‌الدوله» گردید.

لقمان‌الدوله، محمدحسین‌خان

پسر زین‌العابدین‌خان لقمان‌الممالک و برادر حکیم‌الدوله و اعلم‌الملک.

لقمان‌الملک، میرزا لقمان

پسر میرزا کاظم‌ملک‌الاطباء فیلسوف‌الدوله. میرزا لقمان در سال ۱۸۸۶ ملقب به «لقمان‌الملک» گردید. وی سالانه در حدود یکهزار تومان در آمد دارد.

لقمان الممالک، میرزا زین العابدین خان

متولد در حدود ۱۸۵۵. پسر میرزا محمد فخر الاطباء کنی. میرزا زین العابدین خان صاحب نشان لژیون دونور ازدولت فرانسه است. وی پس از اتمام تحصیلات خود در رشته طب در سال ۱۸۸۴ به ایران بازگشت و مانند پدرش جزو اطبای خاصه مظفرالدین میرزا ولیعهد محسوب شد. میرزا زین العابدین در سال ۱۸۹۹ در تبریز مدرسه‌ای به نام «مدرسه عالی لقمانی» تأسیس کرد و یکی از دوستان خود به نام هانری رونار^{۳۸} را برای تصدی مدیریت آن به ایران دعوت کرد. وی همچنین با کمک دکتر کوپن^{۳۹} پزشک نظامی ولیعهد اقدام به تأسیس یک داروخانه در تبریز نمود. میرزا زین العابدین خان در سال ۱۸۸۵ ملقب به «معین الاطباء» و در سال ۱۸۹۷ ملقب به «لقمان الممالک» گردید. وی در سالهای ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ همراه محمدعلی میرزا ولیعهد به تهران آمد. پسران میرزا زین العابدین خان لقمان الممالک عبارتند از: محمدحسین خان لقمان الدوله، حکیم الدوله و اعلم الملک.

لواء الملک، میرزا فضل الله خان

میرزا فضل الله خان در سال ۱۹۰۳ به عنوان آبدارباشی همراه شاهزاده سلطان احمد میرزا عضدالدوله به رشت رفت و در ماه مارس ۱۹۰۴ با شاهزاده به تهران بازگشت. وی که داماد مرحوم مختار السلطنه است سابقاً در یکی از واحدهای نظامی ظل السلطان در اصفهان خدمت می کرد. لواء الملک که مردی کتاب خوانده و روشن اندیش است به زبان فرانسه تکلم می کند و بارها به اروپا سفر کرده است. او مدتی تمام امور مربوط به عضدالدوله را در رشت به عهده داشت.

م

مباشرة السلطنة، ميرزا فضل الله خان

متولد در حدود ۱۸۲۹. ميرزا فضل الله خان تا سال ۱۸۶۰ در اداره تلگراف
کار می کرد و در سال ۱۸۹۷ به ریاست اداره تلگراف خراسان منصوب شد.

مبشر الدوله، احمد خان

متولد در حدود ۱۸۶۴. پسر ميرزا محمد خان. پیش خدمت خاصه ناصر الدین
شاه. احمد خان در سال ۱۸۹۲ ملقب به «مبشر الدوله» گردید و به ریاست اداره پست
منصوب شد. وی تا سال ۱۸۹۷ که مهدی قلی خان مخبر السلطنة جانشین او گردید در
این مقام بود.

مبیین الدوله، ميرزا باقر خان

منشی باشی و پیشکار ایالت کرمانشاه که در سال ۱۸۹۹ ملقب به «مبیین الدوله»

گردید .

متین السلطنه، عبدالحمیدخان

پسر میرزا عبدالباقی و برادر خلیلخان اعلمالدوله . عبدالحمیدخان پس از اتمام تحصیلات خود در لندن به ایران بازگشت و در اداره گمرک بوشهر مشغول کار شد. وی مدیر روزنامه «طلوع» است که در بوشهر منتشر می شود .

مجدالحکما، حاجی میرزا علی

پزشک ناصرالدین شاه که پس از مرگ وی به خدمت سالار السلطنه درآمد. میرزا علی مجدالحکما در سال ۱۸۹۶ سالانه در حدود هزار تومان از دولت مواجب می گرفت. وی در فارس صاحب املاک و آبادی است.

مجدالدوله، مهدی قلی خان قاجار

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر عیسی خان والی اعتمادالدوله و خواهرزاده مرحوم امیراصلان خان مجدالدوله . مهدی قلی خان در سه سفر ناصرالدین شاه به اروپا جزو ملتزمین رکاب اعلیحضرت بود. وی سابقاً تصدی مشاغل چون «پیشخدمت خاصه»، «رئیس بیوتات سلطنتی» و «امیر آخور» را به عهده داشت. مجدالدوله در سال ۱۸۹۷ به حکومت خمسه، در سال ۱۹۰۱ به حکومت کرمانشاه و در سال ۱۹۰۳ به سمت ایلیخانی طایفه قاجار منصوب شد. همسران مجدالدوله عبارت بوده اند از :

۱- خواهرظهیرالدوله

۲- فخرالدوله، دختر ناصرالدین شاه.

۳- سرورالدوله، دختر کامران میرزا نایب السلطنه.
 ۴- فروغ السلطنه، دختر ناصرالدین شاه
 ۵- عزیز السلطنه، دختر مرحوم رکن الدوله
 همسران مجدالدوله که همگی دارفانی را وداع گفته‌اند برای وی سه پسر و
 چهار دختر به دنیا آوردند که عبارتند از:

۱- شمس‌الدین خان تمجیدالدوله

۲- خان باباخان حاجی امجد السلطان

۳- محمدخان

۴- افتخارالدوله

۵- بهجت‌الملک

۶- نزهت‌الملک

۷- قدرت‌الملک

مجدالدوله، پنج برادر تنی و دو برادر ناتنی دارد. برادران تنی وی عبارتند از:

۱- حسین قلی خان والی (متوفی)

۲- محمد قلی خان مجد السلطنه (متوفی به سال ۱۹۰۵)

۳- الله قلی خان (متوفی)

۴- جعفر قلی خان معین السلطان

۵- اکبرخان سیف السلطان

مجدالدوله در نوامبر ۱۹۰۳ به قصد زیارت عازم مکه شد و در ماه آوریل ۱۹۰۴

به تهران بازگشت. وی حکومت نواحی بیلاقی شمال تهران، یعنی شمیرانات را به
 عهده دارد و بخش قابل ملاحظه‌ای از املاک آنجا متعلق به او است.

مجد السلطنه

یکی از افسران مورد اعتماد محمدعلی میرزا ولیعهد. مجد السلطنه در زمانی

که لاری^{۴۰} به قتل رسید در ارومیه بود و در تحقیقاتی که زیر نظر سر کنسول انگلیس در تبریز انجام شد مشارکت موثر داشت. وی پس از آن که مورد بی مهری و خشم محمدعلی میرزا ولیعهد قرار گرفت در سال ۱۹۰۵ در کنسولگری انگلیس تحصن گزید و حکومت دولت پادشاهی بریتانیا از وی حمایت کرد.

مجدالملک، حبیب‌الله‌خان

پیشخدمت و مأمور خفیة محمدعلی میرزا ولیعهد که در عین حال مسئولیت صدور تذکره در تبریز را به عهده دارد. می گویند بسیار ثروتمند است.

مجدالملک، میرزا تقی‌خان

متولد در حدود ۱۸۶۲. پسر حاج میرزا محمدخان مجدالملک (متوفی به سال ۱۸۸۱) و برادر میرزا علی‌خان امین‌الدوله. میرزا تقی‌خان در سال ۱۸۸۲ به سمت «منشی حضور» ناصرالدین‌شاه منصوب شد و پس از مرگ پدرش لقب او را به ارث برد. وی از سال ۱۸۸۲ تا ۱۸۹۱ به نمایندگی از طرف برادرش امین‌الدوله عهده‌دار وزارت وظایف و اوقاف بود. مجدالملک در سال ۱۹۰۲ به وزارت وظایف و اوقاف منصوب شد و در حال حاضر نماینده طبقة اعیان در مجلس شورای ملی است.

مجلل‌الدوله، محمدعلی میرزا

پسر سلطان‌ابراهیم میرزا مشکوة‌الدوله و از نوادگان فتح‌علی‌شاه.

مجلل‌السلطنه، میرزا علی‌رضاخان

پسر میرزا مصطفی‌خان موتمن‌الدوله و نوه میرزا سعیدخان وزیر امور خارجه

پیشین.

میرزا علی رضا خان در سال ۱۸۹۷ که جزو پیشخدمتهای خاصه دربار مظفرالدین شاه بود ملقب به «مجلل السلطنه» گردید.

مجید السلطنه، میرزا عبدالله خان

برادر دبیر السلطنه. میرزا عبدالله خان میرپنجه در سال ۱۸۹۶ ملقب به «مجید السلطنه» گردید.

مجیر الدوله، میرزا علی محمد خان

میرزا علی محمد خان همکار محمد حسن خان اعتماد السلطنه است و هنگامی که شخص اخیر به وزارت انطباعات منصوب شد معاونت وی را بعهده داشت. میرزا علی محمد خان مجیر السلطنه در سال ۱۸۹۸ سرپرست مطبوعات بود.

مجیر السلطنه، میرزا احمد خان

پسر حیدرقلی خان و برادر رضاقلی خان سردار مکرّم. میرزا احمد خان در سال ۱۸۹۸ پس از آن که رضاقلی خان موفق به کسب عنوان «سالار معظّم» گردید ملقب به «مجیر السلطنه» شد. رضاقلی خان از سال ۱۸۹۲ تا ۱۸۹۸ صاحب این لقب بود و در سال ۱۹۰۴ ملقب به «سردار مکرّم» گردید.

مجیر الملک، میرزا حسین خان

مستوفی اداره پلیس در سال ۱۸۹۶. وی سپس به خدمت مرحوم محمدخان حکیم الملک درآمد.

محتشم الدوله، جلال‌الدین میرزا

پسر مرحوم امامقلی میرزا عمادالدوله و نبیره فتحعلی شاه. محتشم الدوله زمانی حاکم نهاوند بود. وی در سال ۱۹۰۳ رئیس‌التجار کرمانشاه بود و در حال حاضر نیز مقیم آن شهر است. محتشم الدوله پسری به نام جمال‌الدین میرزا دارد. اسامی برادران محتشم الدوله به شرح زیر است:

۱- صارم الدوله

۲- عمادالدوله

۳- مشکوة الدوله

۴- منصور السلطان

۵- محتشم السلطان

۶- حشمت السلطنه

محتشم السلطان، سلطان اسماعیل میرزا

پسر مرحوم امامقلی میرزا عمادالدوله و برادر محتشم الدوله. وی با دختری طهماسب میرزا مؤیدالدوله ازدواج کرده است.

محتشم السلطنه، میرزا حسن خان

متولد در حدود ۱۸۶۳. پسر مرحوم میرزا محمد صدیق‌الملک و عضو وزارت امور خارجه. میرزا حسن خان دبیر سفارت ایران در برلین بود و از سال ۱۸۹۵ تا سال ۱۸۹۷ به عنوان سرکنسول ایران در بمبئی خدمت می‌کرد. وی در پایان مدت مذکور به تهران بازگشت و به سمت «رئیس وزارت خارجه» یعنی معاونت آن وزارتخانه منصوب شد. به هنگام سفر مظفرالدین شاه به اروپا در سال ۱۰۹۵ در معیت اعلیحضرت به اروپا رفت. صدیق‌السلطنه پسر محتشم‌السلطنه در روسیه تحصیل می‌کند و احمدخان صدیق‌الملک و یمین‌الممالک برادران صدیق‌السلطنه هر دو عضو وزارت امور خارجه

هستند. صدیق‌الملک در سال ۱۹۰۵ به سمت وزیر مختار ایران در لاهسه منصوب شد. میرزا حسن خان محتشم السلطنه به زبان فرانسه تکلم می‌کند و کمی هم آلمانی می‌داند. وی در کابینه میرزا علی اصغر خان اتابک اعظم سمت معاونت نخست‌وزیر را به عهده داشت (۱۹۰۷).

محتشم‌الملک، میرزا صادق خان

متولد در ۱۸۷۵. پسر مهدی خان و پسر عموی فتح‌الله خان سالار افخم - سالار اعظم. میرزا صادق خان که نخست ملقب به «مجیب‌السفراء» بود در زمان سلطنت مظفرالدین شاه ملقب به «سردار معتمد» گردید. محتشم‌الملک از مالکین معتبر رشت است.

محقق‌الدوله، میرزا عبدالله خان

پسر میرزا هاشم خان امین‌دربار و کارمند وزارت امور خارجه. میرزا عبدالله خان محقق‌الدوله رئیس یک کالج سیاسی به نام «مدرسه سیاسی» بود که تحت نظارت وزارت امور خارجه تأسیس گردید. وی در سال ۱۹۰۴ به سمت کارگزار رشت منصوب شد و مدت پنج سال نیز وابسته سفارت ایران در پاریس بود. محقق‌الدوله به زبان فرانسه تکلم می‌کند.

محقق‌السلطنه، محمدحسن خان

متولد در حدود ۱۸۴۵. پسر محمدخان حاجب‌الدوله «پیشخدمت خاصه» مرحوم ناصرالدین شاه. محمدحسن خان در سال ۱۸۹۷ به سمت «سرایدار باشی کل عمارات و بیوتات و اطاق موزه» منصوب و ملقب به «محقق‌السلطنه» گردید و همچنان عهده‌دار این مقام است. محمدحسن خان محقق‌السلطنه به هنگام مأموریت لرد دان^{۴۱}

به ایران موفق به دریافت نشان و بکتوریا شد.

محمد، آقاسید (طباطبائی)

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر مرحوم آقاسید صادق مجتهد و از سادات خاندان طباطبائی که بسیاری از آنان در تهران زندگی می کنند. آقاسید محمد که سالها در نجف اشرف به تحصیل علوم دینی مشغول بوده اینک در مسائل سیاسی جاری نقش مهمی ایفا می کند. آقاسید محمد با افکار روشن خود طرفدار انجام اصلاحات در کشور است. وی کمی فرانسه می داند. سید محمد در طول سال ۱۹۰۷ دوش به دوش آقاسید عبدالله در جلسات مجلس شرکت کرد. این دوسید در خارج از مجلس نیز به رهبری و کنترل مردم به پا خاسته ادامه دادند. پسر سید محمد عهده دار انتشار روزنامه مجلس است.

محمد تقی، ملا (کاشانی)

متولد در حدود ۱۸۲۰. ملا محمد تقی در مورد قوانین و اصول مذهبی اطلاعات بسیار وسیعی دارد و به علت کبر سن از احترام ویژه ای برخوردار است. ملا محمد تقی در محله هفت تن تهران زندگی می کند. وی دارای چهار پسر است که بزرگترین ایشان شصت سال سن دارد.

محمد حسن، شیخ (تهرانی)

پسر مرحوم شیخ محمد علی. شیخ محمد حسن به واسطه نظارت بر امور «مدرسه خان مروی» به «ناظر» شهرت یافته است. اداره مدرسه خان مروی بعد از درگذشت میرزا حسن آشتیانی که ریاست آن را به عهده داشت به مرحوم میرزا زین العابدین امام جمعه محول گردید و در حال حاضر تحت سرپرستی حاج میرزا

ابوالقاسم خان امام جمعه فعلی است، لیکن شیخ محمدحسن مدیریت آن را در دست دارد.

محمدرضا، آقا شیخ

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر ارشد مرحوم شیخ هادی از مجتهدین بسیار معروف ایران. آقا شیخ محمدرضا در مسجد میرزا عیسی وزیر به منبر می‌رود. وی در محله حسن آباد تهران زندگی می‌کند.

محمدعلی شاه

متولد در ۲۱ ژوئن ۱۸۷۲. پسر ارشد مظفرالدین شاه و ام‌الخاقان دختر بزرگ میرزا تقی خان امیر کبیر نخستین صدراعظم ناصرالدین شاه. محمدعلی میرزا در سال ۱۸۸۲ ملقب به «اعتضاد السلطنه» گردید و در سال ۱۸۹۲ به سمت سردار واحدهای مستقر در آذربایجان منصوب شد. وی در سال ۱۸۹۳ با ملکه جهان‌خانم (متولد ۱۸۷۵) دختر کامران میرزا نایب السلطنه ازدواج کرد و سه سال بعد یعنی در سال ۱۸۹۶ به مقام ولیعهدی منصوب شد. محمدعلی میرزا در سالهای ۱۸۹۷، ۱۹۰۱، ۱۹۰۴ و ۱۹۰۵ به تهران آمد و در سفر آخر در غیاب مظفرالدین شاه که به اروپا رفته بود به عنوان نایب السلطنه عملاً زمام امور کشور را به دست گرفت.

درباریان نزدیک به اعلیحضرت محمدعلی شاه عبارتند از:

- ۱- میرزا ابوالفتح خان و کیل الملک، منشی باشی
 - ۲- میرزا ابوتراب خان بنان السلطنه، منشی حضور و خازن صرف جیب
 - ۳- ابوالقاسم خان سراج الممالک، ناظم خلوت
 - ۴- میرزا زین العابدین خان لقمان الممالک، طبیب خاصه
- خدمتگزاران اروپائی اعلیحضرت عبارتند از:
- ۱- دکتر کوپن، پزشک

۲- آقای شاپشال ادیب السلطان، معلم

۳- آقای پوین سیگنون^{۴۲}، بیطار

۴- آقای هانری رونار، رئیس دواخانه

محمدعلی شاه از ملکه جهان خانم صاحب چهارپسر شده است:

۱- سلطان احمد میرزا، ولیعهد. متولد شب ۲۸ شعبان ۱۳۱۵.

۲- سلطان محمدحسن میرزا

۳- سلطان محمود میرزا

۴- سلطان عبدالمجید میرزا

حسین علی میرزا اعتضاد السلطنه، پسر ارشد محمدعلی شاه، از يك زن صیغه

است.

محمدعلی شاه در روز هشتم ژانویه ۱۹۰۷ به سلطنت رسید و در نوزدهم

ژانویه تاجگذاری کرد.

تکمله :

شرح این که محمدعلی شاه در چه شرایط و اوضاع و احوالی به تخت سلطنت نشست ضرورت ندارد. از چند هفته پیش نهادهای پارلمانی فعالیت خویش را آغاز کرده اند و اینک این مسئله مطرح است که شاه با آنها چه خواهد کرد. نحوه حکومت او در آذربایجان شرم آور بود، تا جایی که روسها تبریز را در قیمومیت خود داشتند. نگاهی به حوادث سال جاری^{۴۳} می تواند پاسخ گوی مسئله باشد. او کوشید تا با بهره گیری از کلیه امکاناتی که در اختیار داشت به جنبش عمومی برای کسب آزادی پایان دهد و به منظور تحقق امیال ضدانقلابی، افرادی چون مهدی خسان قائم مقام و علاءالدوله را به استخدام خود در آورد. وی سپس دست کمک به سوی آدمهایی از

42- Mr. Poinson

۴۳- مقصود سال ۱۹۰۷ میلادی مطابق با ۱۳۲۴ - ۲۵ قمری است.

قبیل سعدالدوله و امیربهادر دراز کرد و دست آخر از اوباشان شهر کمک گرفت که نتیجه آن ترور اتابك اعظم بود. سفارت انگلیس اینک سعی دارد تا از طریق ناصر-الملک، یعنی صدراعظم مانع اعمال خشونت بیشتر از طرف شاه شود. محمدعلی شاه در هشتم اکتبر یکصدوهفت اصل قانون اساسی را امضاء کرد و در دوازدهم نوامبر در مجلس قسم یاد نمود که نسبت به قانون اساسی و فسادار بماند، ولی در پانزدهم دسامبر دست به کودتا زد. اقدامی که نشان دهنده میزان شخصیت او است.

مخبرالدوله، حسین قلی خان

پسر مرحوم علی قلی خان مخبرالدوله. می گویند خاندان مخبرالدوله از احفاد کمال الدین مسعود خجندی از عرفا و شعرای نیمه دوم قرن چهاردهم میلادی ایران هستند.

رضاقلی خان طبرستانی (هدایت) پسر آقا اسماعیل کمال در سال ۱۸۰۰ در تهران به دنیا آمد. وی در بیست سالگی به شیراز رفت و در دستگاه حسین علی میرزا فرمانفرما پسر فتحعلی شاه مشغول کار شد. رضاقلی خان به مناسبت ورود فتحعلی شاه به شیراز (۱۸۲۹) شعری سرود و شاه نیز او را به مقام «ملك الشعراء» که به معنی «شاه شاعران» است منصوب کرد. محمدشاه سرپرستی عباس میرزا (ملك آرا که در سال ۱۸۹۷ درگذشت) را به رضاقلی خان سپرد و از این زمان وی به «الله باشی» معروف شد. رضاقلی خان در سال ۱۸۵۱ به عنوان فرستاده و یژة ناصرالدین شاه مأمور ملاقات و گفتگو با خان خیوه گردید و در ماه محرم سال بعد به تهران بازگشت. پس از تأسیس «مدرسه دارالفنون» وی به نظامت آن منصوب شد و ظاهراً تا زمان مرگ در سال ۱۸۷۱ عهده دار آن بود. رضاقلی خان طبرستانی شاعر بود و با تخلص «چاکر» و سپس «هدایت» شعر می سرود. از جمله تألیفات وی می توان به مجمع الفصحاء، [سه جلد آخر] روضة الصفاء، فرهنگ انجمن آرای ناصری و ریاض العارفین اشاره کرد.

علی قلی خان پسر ارشد رضاقلی خان در سال ۱۸۲۹ در شیراز به دنیا آمد و در سال ۱۸۴۰ به همراه پدرش شیراز را به قصد تهران ترک گفت. وی پس از تأسیس مدرسه دارالفنون در سال ۱۸۴۹ در آن مرکز به تحصیل پرداخت. علی قلی خان در سال ۱۸۵۱ به همراه پدرش رهسپار خیوه شد و یک سال پس از بازگشت به ریاست کتابخانه دارالفنون منصوب گردید. در سال ۱۸۵۸ علی قلی میرزا اعتضادالسلطنه وزیر علوم از علی قلی خان خواست تا برای تأسیس خطوط تلگراف در ایران با سازمان وی همکاری نماید. وی پس از ساختن خط تلگراف تهران - سلطانیه در سال ۱۸۶۰ به منصب سرهنگی منصوب شد و با امتداد خط مذکور تا رشت به درجه سرتیپی ارتقاء یافت (۱۸۶۲). علی قلی خان در همین سال به ریاست کل تلگرافخانه های ایران منصوب گردید و موفق به کسب لقب «مخبر الدوله» شد. وی در سال ۱۸۷۷ به وزارت تلگراف رسید و تا هنگام مرگ در شانزدهم ژوئیه ۱۸۹۷ عهده دار این سمت بود. علی قلی خان همچنین از سال ۱۸۸۰ تا آوریل ۱۸۹۷ وزیر علوم و از سال ۱۸۸۲ تا پایان عمر وزیر معادن بود. وی ضمناً از نوامبر ۱۸۹۶ به مدت چهار ماه، یعنی تا زمان استعفا وزارت داخله را به عهده داشت. علی قلی خان در سال ۱۸۸۴ به منظور خرید یک فروند کشتی بخار به نام «پرسپولیس» عازم برمهافن^{۴۴} واقع در آلمان شد و در سال ۱۸۸۹ نیز در معیت شاه به اروپا رفت و پس از کسب اجازه از ناصرالدین شاه لندن را به قصد زیارت مکه ترک گفت. علی قلی خان مخبر الدوله صاحب دو نشان یکی از طرف دولت بریتانیا و دیگری از طرف حکومت انگلیس در هند بود. وی در شانزدهم ژوئیه سال ۱۸۹۷ در تهران درگذشت.

حسین قلی خان پس از مرگ علی قلی خان مخبر الدوله لقب وی را به ارث برد. وی که از سال ۱۸۹۴ به نیابت از طرف پدرش سرپرستی وزارت تلگراف را به عهده داشت در سال ۱۸۹۵ خود به سمت وزیر تلگراف منصوب گردید.

مخبر همایون، ابوالحسن خان

برادر کهنتر مخبر السلطان پسر اعتبار السلطنه شوهر خواهر مخبر الدوله . مخبر همایون با بلژیکیها در اداره گمرکات کار می کرد.

مختار الدوله . نگاه کنید به: بنان السلطنه

مختار السلطنه، محمد کریم خان

محمد کریم خان پیش از ورود به قزاقخانه در نظمیة و احتسابیة خدمت می کرد. وی در سال ۱۸۹۴ ملقب به «نیر السلطنه» گردید و همراه امیرخان سردار عازم روسیه شد تا مراتب تأسف حکومت ایران از درگذشت الکساندر سوم تزار روس را به اطلاع مقامات آن کشور برساند. محمد کریم خان در سال ۱۸۹۵ ملقب به «منظم السلطنه» گردید و در سال ۱۸۹۷ جهت شرکت در مراسم پنجاهمین سال سلطنت ملکه انگلستان به آن کشور رفت. وی پس از مراجعت از انگلستان به ریاست اداره نظمیة و احتسابیة منصوب و ملقب به «مختار الدوله» گردید. محمد کریم خان مختار السلطنه در سال ۱۹۰۳ دارفانی را وداد گفت. نام پسر ارشد محمد کریم خان مختار السلطنه، رکن الدین است.

مدبر الدوله، میرزا ابراهیم خان

متولد در حدود ۱۸۶۲. کارمند وزارت امور خارجه و متصدی بخش مربوط به دولت عثمانی.

مدحت السلطنه، حسن خان

پسر میرزا ابراهیم خان کارگزار سابق تبریز. کارمند وزارت امور خارجه. کارگزار رشت از ۱۹۰۲ تا ۱۹۰۳. مدحت السلطنه داماد مرحوم مشیر الدوله است.

مدحت الملک

حاکم آباده در سال ۱۹۰۳ - ۰۴ یعنی زمانی که میرزا احمد خان علاءالدوله فرمانفرمای فارس بود.

مدیرالدوله، میرزا محمودخان

پسر میرزا محمد و برادر میرزا احمدخان مشیرالسلطنه. میرزا محمودخان در حدود ۱۸۵۳ به عنوان مستوفی نظام در دستگاه میرزا صادق خان قائم مقام پیشکار آذربایجان و عزیزخان مگری سردار کل مشغول خدمت شد. وی تا پیش از فوریه ۱۹۰۵ وزیر لشکر وزارت جنگ بود.

مدیرالسلطنه، میرزا نعمت الله خان

پسر ارشد میرزا عبدالوهاب خان نظام الملک. میرزا نعمت الله خان در سال ۱۸۹۰ به سمت «لشکر نویس باشی» منصوب شد. میرزا نعمت الله خان در سال ۱۸۹۳ ملقب به «مدیرالسلطنه» گردید. وی در حال حاضر فاقد سمت رسمی و دولتی است. میرزا عبدالوهاب خان نظام الملک پدرمدیرالسلطنه به هنگام افتتاح مجلس (۷ اکتبر ۱۹۰۶) متن بیانات مظفرالدین شاه بیمار را قرائت کرد.

مدیرالملک، عبدالحسین خان

پسر محمودخان مدیرالسفراء. عبدالحسین خان در سال ۱۸۷۸ حاکم ماسوله و فومن بود و بارها نیابت حکومت گیلان را به عهده داشت. وی در سال ۱۸۸۸ به منظور تبریک ورود الکساندر سوم تزار روسیه همراه ابوالنصر میرزا حسام السلطنه به تفلیس رفت و در سال ۱۸۹۴ نیز در معیت عباس میرزا ملک آرا (برادر ناصرالدین شاه) به قصد تبریک جلوس نیکلای دوم عازم سنت پترزبورغ گردید.

عبدالحسین میرزا که پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۸۵ لقب وی را به ارث برده بود، در سال ۱۸۹۰ خود ملقب به «مدیر الملک» شد. وی در سال ۱۸۹۸ یعنی زمانی که شیخ محسن خان مشیرالدوله وزیر امور خارجه بود به سمت سرکنسول ایران در تفلیس منصوب گردید. مدیر الملک که در رشت چندین خانه و بساط دارد غالباً مهماندار افراد خارجی و مسافرین سرشناس است.

مدیر لشکر، میرزا شفیع خان

متولد در حدود ۱۸۵۰. وی که اهل تفرش است در دستگاه شاهزاده کامران میرزا نایب السلطنه خدمت می کند.

مدیر نظام، علی محمدخان

یکی از افسران قورخانه.

مرآت السلطان، محمد مهدی میرزا

پسر محمدجوادمیرزا. محمد مهدی میرزا به همراه خانواده خویش در همدان اقامت دارد. وی در سال ۱۹۰۰ ملقب به «مرآت السلطان» گردید.

مرتضی، آقامیرزا

متولد در حدود ۱۸۶۰. پسر مرحوم میرزا حسن آشتیانی که در سال ۱۸۹۸ درگذشت. آقامیرزا مرتضی یکی از دختران سید محمد مجتهد را به زنی گرفته است. وی در محله گلوبندک سکونت دارد و در مسجد حاج رحیم خان واقع در محله پامنار به منبری رود.

مزین الدوله، میرزا علی اکبرخان

میرزا علی اکبرخان در اوایل سلطنت ناصرالدین شاه همراه با شاگردان دیگر

و تحت سرپرستی حسن علی خان گروسی امیر نظام جهت تحصیل فن نقاشی به اروپا اعزام شد. وی پیش از این معلم نقاشی مدرسه دارالفنون بود. میرزا علی اکبرخان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «مزین الدوله» گردید. وی به زبان فرانسه تکلم می کند.

مستشار الملک، میرزا شفیع خان

وزیر پیشین ایالت فارس و خراسان. میرزا شفیع خان در سال ۱۸۹۶ بجای میرزا رضاخان صدیق الدوله به وزارت تهران منصوب شد و تا ژانویه ۱۸۹۷ که از سمت خویش استعفا کرد در آن مقام بود. پس از کناره گیری میرزا شفیع خان، میرزا علی رضاخان جانشین وی شد. مستشار الملک در اواسط سال ۱۸۹۷ به سمت وزیر و پیشکار ایالت خراسان و سیستان تعیین گردید.

مستشار الوزاره، میرزا محمدعلی

مستوفی تربت. میرزا محمدعلی آدمی است باهوش و ثروتمند. وی با انگلیسیها روابط دوستانه ای دارد.

مستعان السلطنه، میرزا عبدالحسین خان

پیشخدمت قدیمی دربار ناصرالدین شاه و مظفرالدین شاه. میرزا عبدالحسین خان در ژانویه ۱۸۹۸ به دستور مظفرالدین شاه به سمت «ناظم خلوت همایونی» منصوب شد.

مسعود الدوله، حاجی فضلعلی خان

برادرزاده مرحوم فتحعلی خان صاحب دیوان. مسعود الدوله در سال ۱۹۰۳ زمانی که سر آرتور هاردینگک برای ملاقات با لرد کروزن عازم خلیج فارس بود حکومت کازرون را به عهده داشت.

مسعود نظام

نایب حکومت سرپل ذهاب (بین خانقین و کرمانشاه) در سال ۱۹۰۴ به هنگام حکومت فرمانفرما، یعنی زمانی که سرآرتور هاردینگک پس از سیاحت خلیج فارس به تهران بازمی گشت.

مسیح الممالک، آقامیر زامر ترضی

مدیر حفظ الصحه یزد. آقامیر زامر ترضی در سال ۱۸۹۷ ملقب به «مسیح الممالک» گردید.

مشارالدوله، میرزا ابوالقاسم خان

پسر میرزا محمدعلی. میرزا ابوالقاسم نایب اول وزارت خارجه است. وی در اواسط سال ۱۸۹۷ ملقب به «مشارالدوله» گردید.

مشارالدوله، میرزا حسام الدین

پسر حاجی میرزا محمد حکیم باشی. میرزا حسام الدین که سابقاً ملقب به «مسیح الممالک» بود در اواخر سال ۱۸۹۶ ملقب به «مشارالدوله» گردید. وی از زمان سلطنت ناصر الدین شاه تا کنون طبیب دربار بوده است.

مشاور السلطان، میرزا علی نقی خان

پسر آقا اسماعیل «پیشخدمت باشی سلام» در دوران سلطنت ناصر الدین شاه. میرزا علی نقی خان که سابقاً ملقب به «حکیم الممالک» بود در سال ۱۸۹۷ ملقب به «مشاور السلطان» گردید و به سمت کاردار ایران در بغداد منصوب شد. میرزا علی نقی خان مشاور السلطان در سال ۱۹۰۰ حاکم قم بود. وی برادر مرحوم رضاخان اقبال - السلطنه و حاج آقا است.

مشاور الملک، میرزا محمودخان

متولد در ۱۸۳۵. پسر میرزا محمدعلی. میرزا محمودخان در سال ۱۸۵۹ همراه باشاگردان دیگر جهت تحصیل به اروپا اعزام شد و پس از بازگشت به ایران در اداره تلگراف مشغول کار گردید. وی در سال ۱۸۷۴ ملقب به «مشیرالوزاره» شد و به سمت سرکنسول ایران در بغداد تعیین گردید. میرزا محمودخان تا سال ۱۸۹۲ در آن مقام بود. وی پس از بازگشت به تهران مدتی فاقده سمت دولتی بود تا آن که به سمت ریاست یکی از دادگاههای عدلیه منصوب شد. میرزا محمودخان مشاور الملک در حال حاضر نماینده مجلس است.

مشاورالوزاره، میرزا یحیی خان

پسر میرزا محمودخان مشاور الملک. میرزا یحیی خان در چند سال آخری که پدرش سرکنسول ایران در بغداد بود در مقام نماینده سیاسی در کربلا خدمت می کرد. وی پس از بازگشت به ایران در اداره گمرک که در دست بلژیکیها است مشغول کار شده است. میرزا یحیی خان مشاورالوزاره به زبان فرانسه تکلم می کند.

مشکوةالدوله، سلطان ابراهیم میرزا

پسر امام قلی میرزا عمادالدوله و برادر بدیع الملک میرزا حشمت السلطنه - عمادالدوله فعلی. سلطان ابراهیم میرزا در آغاز جزو پیشخدمتهای ناصرالدین شاه بود و سپس به اهتمام میرزا علی خان امین الدوله در ماه مه ۱۸۹۸ به حکومت توپسرکان ملایر و نهاوند منصوب شد، لیکن در ماه نوامبر ۱۸۹۸ از کار برکنار گردید. وی در حال حاضر (۱۹۰۵) سمتی ندارد و بیکار است. عزت ملک اشرف السلطنه خواهر سلطان ابراهیم میرزا مشکوةالدوله همسر محمد حسن خان اعتماد السلطنه است. زیور خانم زن سلطان ابراهیم میرزا مشکوةالدوله و محترم الدوله همسر میرزا علی خان امین الدوله (دختران پاشا خان امین الملک) خواهر یکدیگر هستند. پسران مشکوة

الدوله عبارتند از:

۱- محمدعلی میرزا مجلل الدوله

۲- ابوالفتح میرزا معین خلوت

مادر ابوالفتح میرزا دختر ظهیرالملک زنگنه کرمانشاهی است.

مشیرالدوله، میرزا نصرالله خان

متولد در حدود ۱۸۴۵. پسر آقا محمد و نوه آقا ابوطالب پسر عبدالوهاب نائینی از دراویش معروف نائین (واقع بین کاشان و یزد). میرزا نصرالله در هفده سالگی به استخدام وزارت خارجه در آمد و چند سالی مسئول «اداره تحریرات راجعه به سفارت دولت بهیة روس» بود. وی در سال ۱۸۷۲ با دختر حاج میرزا علی مشکوة الملک ازدواج کرد و در سال ۱۸۸۶ ملقب به «مصباح الملک» گردید. میرزا نصرالله خان در سال ۱۸۹۱ به اهتمام میرزا علی اصغر خان اتابک اعظم ملقب به «مشیرالملک» شد و دو سال بعد (۱۸۹۳) به معاونت وزارت خارجه منصوب گردید و تا اواسط سال ۱۸۹۶ در این سمت بود. میرزا نصرالله خان مشیرالملک در سال ۱۸۹۷ به سمت «وزیر لشکر» منصوب شد و در سال ۱۸۹۹ که شیخ محسن خان مشیرالدوله جهت معالجه به اروپا رفت، میرزا علی اصغر خان اتابک اعظم مسئولیت وزارت امور خارجه را به دست وی سپرد. پس از درگذشت شیخ محسن مشیرالدوله لقب و مقام وی به میرزا نصرالله خان داده شد و میرزا حسن خان پسر میرزا نصرالله خان ملقب به «مشیرالملک» گردید. مشیرالدوله از ۱۸۹۹ تا ۱۹۰۶ وزیر امور خارجه بود. وی در ۱۹۰۶، پس از سقوط عین الدوله، بر کرسی صدارت نشست و تا اوایل مارس ۱۹۰۷ عهده دار آن مقام بود. پسران میرزا نصرالله خان مشیرالدوله یعنی میرزا حسن خان مشیرالملک، میرزا حسین خان مؤتمن الملک و میرزا علی خان در فرنگ تحصیل کرده اند. میرزا علی خان پسر میرزا نصرالله خان تا سال ۱۹۰۳ ریاست «اداره مدرسه وزارتخانه» یا مدرسه سیاسی را به عهده داشت. میرزا نصرالله خان مشیرالدوله زبان

خارجی نمی‌داند و تاکنون به‌خارج از ایران سفر نکرده است.

مشیر الملک، میرزا حسن خان

پسر ارشد میرزا نصرالله خان مشیرالدوله. میرزا حسن خان پس از اتمام دوره مدرسه نظام در روسیه وارد مدرسه حقوق مسکو شد. وی در خلال این مدت عهده دار سمت آتاشه سفارت ایران در پترزبورگ بود. میرزا حسن خان در اوایل سال ۱۹۰۱ به سمت وزیر مختار ایران در روسیه منصوب شد. وی به زبانهای فرانسه و روسی بسیار خوب صحبت می‌کند. میرزا حسن خان مشیرالملک به «روسوفیل» بودن شهرت دارد.

مشیرالوزاره - نگاه کنید به: مشاور الملک

مصباح السلطان، عبدالمجید میرزا

پسر مرحوم بارون ترانس فن اشتنداخ^{۴۵} افسر اتریشی که در سال ۱۸۷۹ به منظور سازماندهی ارتش به ایران آمد. اشتنداخ مدتی بعد به اتفاق همسر و پسران و دختران خویش به اسلام گروید و مسلمان شد. دختران وی با مردان مسلمان ازدواج کردند و از آنان صاحب اولاد شدند. مصباح السلطان و برادرش مجمل السلطان در اداره گمرک کار می‌کنند و دو برادر دیگر آنان در بریگاد قزاق مشغول خدمت هستند.

مصدق الدوله، میرزا محمد علی خان

«پیشخدمت حضور» مظفرالدین شاه. میرزا محمد علی خان در ماه آخر سال ۱۸۹۷ به ریاست «مجلس محاکمات عسکریه» منصوب شد.

مصدق السلطنه، محمدخان

پسر مرحوم میرزا هدایت‌الله خان وزیر دفتر. محمدخان در اواخر سال ۱۸۹۶ بجای میرزا کریم خان بنان‌الدوله به سمت «محاسب مملکت خراسان» منصوب شد.

مصور الملك، میرزا مهدی خان

نقاش و خطاط مشهور ایرانی. میرزا مهدی خان در اوایل سلطنت مظفرالدین شاه ملقب به «مصور الملك» گردید. تصاویر روزنامه شرافت کار میرزا مهدی خان مصور الملك است.

مظفر السلطنه، عزیزالله میرزا

پسر جلال‌الدین میرزا. عزیزالله میرزا در زمان ولیعهدی مظفرالدین شاه رئیس قشون آذربایجان بود. وی در سال ۱۸۹۹ به حکومت همدان و ریاست قشون آن ولایت منصوب شد.

مظفر الملك، میرزا محسن خان

پسر میرزا عبداللطیف تبریزی. میرزا محسن خان در سال ۱۸۹۸ به نیابت از طرف ابوالفضل میرزا عضدالسلطان پسر مظفرالدین شاه حکومت همدان را به دست گرفت. در اواخر سال ۱۸۹۹ به حکومت ساوجبلاغ و مکرری منصوب شد.

مظهرالدوله، محمد رضا میرزا

پسر مرحوم محمدتقی میرزا رکن‌الدوله.

معاون‌التجار، حاج محمدحسن: نگاه کنید به معین‌التجار، حاج علی‌اکبر

معاون الدوله، محمد ابراهیم خان

متولد ۱۸۵۵. منصوب به خاندان غفاری و پسر فرخ خان غفاری امین الدوله عاقد عهدنامه ۱۸۵۷ ایران و انگلیس و برادر مهدی خان وزیر همایون. معاون الدوله تا سال ۱۸۹۴ کارگزار وزارت امور خارجه در تبریز بود و سپس به مقام سر کنسول ایران در قفقاز منصوب شد. معاون الدوله در تابستان ۱۸۹۶ به تهران بازگشت و در ماه نوامبر همان سال به عنوان عضو ارشد به استخدام بانک شاهنشاهی ایران درآمد. وی اندکی بعد به سمت وزیر پلیس منصوب گردید. پس از بازگشت امین السلطان به قدرت در سال ۱۸۹۸ معاون الدوله از سمتهای یاد شده برکنار و به مقام وزارت تجارت منصوب گردید و تا سال ۱۹۰۰ که بر کرسی وزارت عدلیه تکیه زد، در این مقام بود. معاون الدوله در سال ۱۹۰۳ به عنوان وزیر مختار ایران در کشورهای بالکان عازم محل مأموریت خود شد و در سال ۱۹۰۶ به تهران بازگشت. وی در این مأموریت با زنی به نام نسا خانم ازدواج کرد.

معاون الملک، میرزا محمد علی خان - نگاه کنید به: قوام الدوله، میرزا محمد علی خان

معاون دیوان، میرزا محسن خان

وی در دستگاه شاهزاده حسام السلطنه خدمت می کرد. معاون دیوان در سال ۱۸۹۶ حدود هزار پوند در بانک شاهنشاهی پس انداز داشت.

معتد الدوله - نگاه کنید به: احتشام الملک

معتضد الممالک، شاهرخ میرزا

شاهزاده شاهرخ میرزا در حدود اوایل سال ۱۸۹۷ ملقب به «معتضد الممالک» گردید.

معمدالاطباء، میرزا حسین خان

پسر مرحوم میرزا حسن خان معمدالاطباء. میرزا حسین خان پس از مرگ پدرش در اواخر سال ۱۸۹۷ ملقب به «معمدالاطباء» گردید. وی مدیر حفظالصحة همدان است.

معمدالتولیه، میرزا طاهر

پسر حاجی میرزا احمد. مستوفی آستان قدس رضوی. میرزا طاهر معمدالتولیه بیست و پنج ساله به نظر می‌رسد.

معمدالحرم، میرزا سید احمدخان

«آغاباشی» حرمسرای مظفرالدین شاه.

معمدالسلطان، میرزا علی خان

پسر میرزا عبدالحسین خان. میرزا علی خان در اواخر سال ۱۸۹۷ به سمت «مستوفی دیوان اعلا» منصوب و ملقب به «معمدالسلطان» گردید.

معمدالملک، حسین خان

پسر شیرخان اعتضادالدوله - عین‌الملک و شاهزاده ملک زاده عزت‌الدوله خواهر ناصرالدین شاه. افسر السلطنه خواهر حسین خان معمدالملک در سال ۱۸۸۹ با سلیمان خان ادیب السلطنه ازدواج کرد. شاهزاده عزت‌الدوله در سال ۱۹۰۵ دار فانی را وداع گفت.

معمد دیوان - نگاه کنید به: سالاراکرم

معمد نظام، حاجی میرزا ابوالقاسم خان

برادر میرزا محمدخان و کیل الدوله. میرزا ابوالقاسم خان در سال ۱۸۹۶
مستوفی قورخانه و انبار توپخانه بود.

معدل السلطنه، میرزا علی محمدخان

نایب اول وزارت خارجه ایران

معز الدوله، اسماعیل میرزا

متولد در حدود ۱۸۳۰. پسر مرحوم بهرام میرزا معز الدوله (متوفی به سال
۱۸۸۲) فرزند عباس میرزا ولیعهد. بهرام میرزا در سال ۱۸۵۹ به نیابت از طرف
مظفرالدین میرزا ولیعهد عهده دار حکومت آذربایجان بود. اسماعیل میرزا معز الدوله
که در سال ۱۸۵۲ درجه سرهنگی داشت بعدها تا مرتبه امیرتومانان ارتقاء مقام یافت.
وی پیش از انتصاب به حکومت گیلان (۱۹۰۴) پیشکار عضدالسلطان بود.

معز الملک، محمد تقی خان

پسر آقا اسماعیل و دائی میرزا علی اصغر خان امین السلطان. محمد تقی خان
سالها به عنوان «ناظم میزان» و «میزان آفاسی» که به ترتیب به معنی رئیس عوارض و
رئیس گمرکات است خدمت می کرد. وی در سال ۱۸۸۶ به ریاست گمرکات
آذربایجان منصوب شد و از این راه ثروت کلانی اندوخت. محمد تقی خان
معز الملک قادر به خواندن و نوشتن نیست.

معز الممالک، یوسف خان

پسر احمد خان مشیر حضور. پیشخدمت خاصه مظفرالدین شاه. یوسف خان
در اواخر سال ۱۸۹۷ ملقب به «معز الممالک» گردید.

معززالسلطان، میرزا علی خان

«منشی باشی» وزارت مالیه در دوره وزارت میرزا عبدالوهاب خان نظام الملک. میرزا علی خان در سال ۱۸۹۷ ملقب به «معززالسلطان» گردید.

معززالملک، عیسی خان

پسر مرحوم حاجی میرزا زمان خان. عیسی خان در سال ۱۸۹۸ یعنی زمانی که «تحویلدار کل مخزن نظام» بود ملقب به «معزالملک» گردید.

معظم الدوله، محمدحسن خان

برادر انیس الدوله همسر محبوب ناصرالدین شاه. محمدحسن خان در اواخر سال ۱۸۹۶ حاکم قم بود.

معظم السلطنه، میرزا آقاخان غفاری

پسر مرحوم میرزا همایون معظم السلطنه از خاندان غفاری. میرزا آقاخان غفاری که قبلاً در سال ۱۸۹۸ ملقب به «فخرالممالک» بود پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۹۹ ملقب به «معظم السلطنه» شد. وی مدتها نایب الحکومه کرمانشاهان بود.

معیرالممالک، دوست محمدخان

متولد در حدود ۱۸۵۰. پسر دوستعلی خان معیرالممالک دوم (نظام الدوله متوفی به سال ۱۸۷۳) ونوه حسین علی خان معیرالممالک اول (متوفی به سال ۱۸۵۷). معیرالممالک در سال ۱۸۷۳ بایگی از دختران ناصرالدین شاه به نام فاطمه عصمت الدوله (متولد در ۱۸۵۷) ازدواج کرد و در سال ۱۸۷۶ صاحب پسری شد که او را دوستعلی خان نامید. معیرالممالک سپس با عصمت الملوک خانم (متولد در ۱۸۷۴) و فخرتاج خانم (متولد در ۱۸۷۹) ازدواج کرد. پس از مرگ پدر دوست محمدخان، بخش

قابل ملاحظه‌ای از ثروت آن مرحوم توسط ناصرالدین شاه ضبط و تصاحب شد. دوست محمدخان نیز درخفا به اروپا رفت و چند سالی در پاریس اقامت گزید. وی در سال ۱۸۸۵ به ایران بازگشت. دوست محمدخان به زبان فرانسه تکلم می‌کند و فاقد هرگونه سمت رسمی و دولتی است. دوست محمدخان که یکی از ثروتمندترین افراد مقیم تهران است. بخش اعظم پول حاصل از فروش املاک و دارائی خود را در دوسفر پرخرجی که در سال ۱۸۹۰ به اروپا کرد از دست داد. دولت به دوست محمدخان و زنش که دختر شاه است سالانه ده هزار تومان پرداخت می‌کند. معیرالممالک در سال ۱۹۰۳ موفق به کسب امتیاز برقراری خطوط تلفن در سراسر ایران شده بود و کوشید تا این امتیاز را به بانک روسی اسکونت بفروشد.

معین‌التجار، حاج علی اکبر و معاون‌التجار، حاج محمدحسن

پسران مرحوم حاجی احمد صراف مقیم هرات. آنان در حال حاضر از بزرگترین صرافان مشهد هستند و در شهر نفوذ بسیار زیادی دارند. اکثر ثروتمندان مشهد با آنان معامله می‌کنند و جماعت تاجر برای حل و فصل اختلافات و دعاوی خود دست‌آخر پیش این دو برادر می‌آیند. معین‌التجار و معاون‌التجار با مشارکت نصرت‌الملک رئیس طایفه تیموری دست‌اندر کار استخراج فیروزه از معادن نیشابور هستند. نام برادر دیگر آنان حاجی عبدالرحیم است. معین‌التجار که از آغاز جنبش مشروطه در آن مشارکت داشت اینک نماینده مجلس است. وی که از جمله تجار بزرگ ایران محسوب می‌شود اقدام به سرمایه‌گذاری در جنوب ایران و در رودخانه کارون کرده است. امتیاز استخراج گل اخرا از معادن جزیره هرمز به او تعلق دارد. مخالفت معین‌التجار با آقایان برادران لینچ^{۴۶} تا اندازه‌ای باعث دردسر سفارت انگلیس در تهران شد.

معین التولیه، شاهزاده هاشم میرزا

مسئول درمانگاه آستان قدس رضوی. شاهزاده هاشم میرزا معین التولیه که شصت سال سن دارد از نوادگان فتحعلی شاه است.

معین الدوله، حسین علی خان

پسر مرحوم محمد رحیم خان علاء الدوله امیر نظام و برادر میرزا احمد خان علاء الدوله. حسین علی خان معین الدوله در زمان سلطنت شاه مرحوم بالقب «حاجب الدوله» ریاست بیوتات سلطنتی را به عهده داشت. معین الدوله در سال ۱۹۰۰ به حکومت مازندران منصوب شد.

معین السلطان، جعفر قلی خان

متولد در حدود ۱۸۶۴. پسر عیسی خان والی - اعتماد الدوله و برادر حاج مهدی خان مجد الدوله. جعفر قلی خان نخست از پیشخدمتهای دربار ناصرالدین شاه بود و در همین سمت در سفر اول و دوم شاه به اروپا جزو ملتزمین رکاب بود. وی در سال ۱۸۸۴ ملقب به «جلال الملک» گردید و در سال ۱۸۹۳ به سمت «فرشباشی» منصوب شد و تا زمان مرگ ناصرالدین شاه در این مقام بود. جعفر قلی خان قاجار در زمان سلطنت مظفرالدین شاه ملقب به «معین السلطان» گردید. کوکب السلطنه دختر مسعود میرزا ظل السلطان پسر ناصرالدین شاه همسر جعفر قلی خان معین السلطان است.

معین السلطنه، حسن خان مستوفی

پسر مرحوم میرزا رضا معین السلطنه. حسین خان معین السلطنه سالی هزار و دوست تومان از دولت مواجب دریافت می کند. معین السلطنه خانه‌ای در تهران

دارد و املاك خمسہ را نیز از پدرش به ارت برده است. نام پسر وی شریف السلطنه است.

معین العداله، شیخ مر ترضی خان

پسر شیخ کاظم و برادر مرحوم شیخ محسن خان مشیرالدوله . وی که در انگلستان تحصیل کرده است در حال حاضر کارمند وزارت عدلیه است.

معین الممالک، حسن خان

حسن خان معین الممالک در دستگاه ابو الفتح میرزا مؤیدالدوله کار می کند و در سال ۱۸۹۹ همراه او به شیراز رفت.

معین الوزاره، میرزا حسین خان

پسر دوم میرزا محمدعلی خان علاء السلطنه (معین الوزاره سابق) وزیر مختار ایران در لندن. میرزا حسین خان در انگلستان تحصیل کرده است و به زبان انگلیسی تسلط کامل دارد. وی در دسامبر ۱۹۰۴ همراه پدرش به ایران آمد و در سال ۱۹۰۵ با او به لندن بازگشت.

معین خاقان، کاظم خان

پسر مزحوم محمد ابراهیم خان «سرایدار باشی» زمان ناصرالدین شاه. کاظم خان در سال ۱۸۹۷ به سمت «پیشخدمت خلوت همایون» منصوب و ملقب به «معین خاقان» گردید.

معین خلوت، ابو الفتح میرزا

پسر سلطان ابراهیم میرزا مشکوة الدوله و از نوادگان فتحعلی شاه.

معین لشکر، میرزا حسین خان

پسر مرحوم معین لشکر برادر اقبال‌الملک. در سال ۱۸۹۶ بانک شاهنشاهی نوشت: «اموال و دارایی معین لشکر بطور کلی در کنترل عمویش است، از این روی مشکل بتوان دربارهٔ اوضاع مالی او اظهار نظر کرد».

معین نظام

این لقب زمانی به آقا بالاخان سردار افخم تعلق داشت.

مفاخرالدوله، میرزا مهدی خان

متولد در حدود ۱۸۶۰. میرزا مهدی خان در سال ۱۸۹۶ سرگرم تحصیل علم پزشکی بود و بدین خاطر به معاون‌الاطباء مشهور شده است. مفاخرالدوله سپس به استخدام وزارت امور خارجه درآمد و پس از دریافت لقب «منتظم‌الملک» در سال ۱۸۹۷ به سمت کارگزار رشت منصوب شد. وی پس از بازگشت به تهران به عنوان کارگزار تبریز به آن شهر رفت. مفاخرالدوله با مقامات محلی، به ویژه سرکنسول روس، بسیار صمیمی بود. او به زبان فرانسه تکلم می‌کند و تحصیل کردهٔ مدرسهٔ دارالفنون تهران است.

مفتاح‌الدوله، میرزا مسعودخان

پسر ارشد میرزا محمودخان مفتاح‌الملک. مفتاح‌الدوله پس از بازنشسته شدن پدرش از وزارت امور خارجه جانشین وی شد و سپس به ریاست ادارهٔ رمز منصوب گردید.

مفتاح‌السلطنه، میرزا داودخان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر میرزا محمودخان مفتاح‌الملک و داماد ممتحن

الدوله . زمانی که علاءالدوله وزیرمختار ایران در لندن در ماه مه ۱۹۰۵ در مقام فرستاده ویژه جهت تقدیم نشانهای اعطائی شاه به اعلیحضرت پادشاه انگلستان و اعضای خاندان سلطنتی از تهران به لندن بازگشت، مفتاح السلطنه به مقام دبیراولی سفارت منصوب شد. وی در روز شانزدهم ژوئن با اعلیحضرت پادشاه و روز بعد با اعلیحضرت ملکه انگلستان ملاقات کرد و موفق به دریافت نشان از پادشاه انگلستان گردید. مفتاح السلطنه که به زبان فرانسه صحبت می کند رئیس بخش انگلیسی وزارت امور خارجه است.

مفتاح الملک، میرزا محمودخان

مسئول مکاتبات رمزی حکومت که به دلیل تصدی این مقام ملقب به «مفتاح الملک» یا «کلید مملکت» گردیده است. وی سالانه دوهزار و دوست تومان مواجب دارد. مفتاح الملک کتابی تألیف کرده و در آن به شرح روش کشف رمز بدون داشتن کلید پرداخته است . وی همچنین برای استفاده حکومت ایران رمز جدیدی ابداع کرده است. مفتاح الملک هشت پسر دارد که عبارتند از:

- ۱- میرزا مسعودخان مفتاح الدوله
- ۲- میرزا داودخان مفتاح السلطنه
- ۳- میرزا محمدخان مفتاح لشکر
- ۴- میرزا موسی خان
- ۵- میرزا مصطفی خان
- ۶- میرزا مرتضی خان
- ۷- میرزا منصورخان
- ۸- میرزا معصوم خان

مفتاح لشکر، میرزا محمدخان

پسر سوم میرزا محمودخان مفتاح الملک.

مفتاح الملک، میرزا عبدالرحیمخان

برادر مفتاح الملک.

مفتش الملک، میرزا عبدالغنیخان

داروغه پیشین محله بازار تهران. میرزا عبدالغنیخان در سال ۱۸۹۸ ملقب به «مفتش الملک» گردید.

مفخر السلطنه، میرزا محمدخان

کارگزار تربت. میرزا محمدخان مرد آرام و بی سروصدایی است و تنها از کمی مواجب خویش گله دارد.

مفخم الدوله، اسحقخان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر میرزا عبدالغنی و نوه عموی میرزا جوادخان سعدالدوله. اسحقخان در جوانی وارد خدمت وزارت امور خارجه شد و با حمایت میرزا محمودخان علاءالملک در سال ۱۸۹۱ به سمت سرکنسول و نماینده سیاسی ایران در مصر منصوب و تا سال ۱۸۹۶ در آن مقام بود. وی در سال ۱۹۰۰ در معیت مظفرالدین شاه به اروپا رفت و پس از ازدواج با دختر بیوه میرزا نصرالله خان مشیرالدوله وزیر امور خارجه به سمت وزیر مختار ایران در واشنگتن تعیین گردید. اسحقخان مفخم الدوله در ماه مارس ۱۹۰۴ به تهران بازگشت و در سال ۱۹۰۶ به سمت وزیر مختار ایران در اتریش منصوب شد. مفخم الدوله به زبان فرانسه تسلط کامل دارد و کمی هم انگلیسی می داند.

مفخم السلطنه، محمودخان

پسر میرزا عبدالغنی و برادر اسحقخان مفخمالدوله. محمودخان از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۵ سرکنسول ایران درهند بود.

مفخم الملك، میرزا سید رضاخان

کارمند وزارت خارجه. میرزا سیدرضا خان مدت ده دوازده سال سرکنسول ایران در طرابوزان بود وپس از بازگشت از محل ماموریت خود به تهران مجدداً درسال ۱۹۰۱ به طرابوزان اعزام گردید. مفخم الملك در سال ۱۹۰۳ توسط پرنس ارفعالدوله از سمت خویش برکنار شد، ولی وی همچنان به اقامت در طرابوزان ادامه داد.

مقبیل السلطنه، دارامیرزا

پسر محمدحسین میرزا یمین السلطان نوه عبدالله دارامیرزا پسر فتحعلی شاه. دارا میرزا درسال ۱۸۹۵ ملقب به «مقبیل السلطنه» گردید. وی «کالسهکچه بیباشی» دربار است.

مقتدر السلطنه، میرحسینخان

«پیشخدمت خاصه همایونی» در دربار مظفرالدین شاه. میرحسینخان که سابقاً ملقب به «صدیق حضور» بود در سال ۱۸۹۸ ملقب به «مقتدر السلطنه» گردید.

مکرمالدوله، مهدیخان

پنجمین پسر میرزا رفیع نظام العلماء تبریزی و برادر ناصر السلطنه، حاجی فتح الله خان سعید السلطنه و...

مکرم السلطنه، آقا علی اکبر

پسر آقا صمد صراف، آقا علی اکبر نخست عضو کنسولگری و سپس سر کنسول ایران در قسطنطنیه بود. وی در سال ۱۹۰۴ در اداره مرکزی وزارت امور خارجه در تهران مشغول کار شد. آقا علی اکبر مکرم السلطنه پدر میرزا اسماعیل ممتازالدوله صمدخان ممتاز السلطنه و چند اولاد دیگر است. اکثر اعضای خاندان آقا علی اکبر مکرم السلطنه که بسیار پر شمار است، در خدمت دولت هستند.

مکرم الملک، میرزا سید یوسف

متولد در حدود ۱۸۷۵. پسر عبدالملک. متصدی صدور تذکره در خراسان. میرزا سید یوسف مکرم الملک سابقاً کارمند وزارت تجارت، وزارت عدلیه و یکی دو وزارتخانه دیگر بوده است.

ملک آرا، عباس میرزا

متولد در حدود ۱۸۳۹. پسر محمد شاه و برادر ناصرالدین شاه. عباس میرزا مدتی پس از جلوس ناصرالدین شاه به تخت سلطنت به بغداد تبعید شد (سپتامبر ۱۸۵۲). وی در ژانویه ۱۸۷۸ به ایران بازگشت و ملقب به «ملک آرا» گردید. عباس میرزا در سال ۱۸۷۹ به حکومت قزوین و در سال ۱۸۸۶ به وزارت تجارت منصوب شد. عباس میرزا ملک آرا در ماه آوریل ۱۸۹۷ دارفانی را بدرود گفت. محمد میرزا پسر عباس میرزا ملک آرا پس از مرگ پدرش ملقب به ملک آرا گردید.

ملک التجار، حاجی ابوالقاسم

پسر آقا رضا رئیس التجار. وی ملک التجار خراسان و اهل اصفهان است. ملک التجار برادر حاجی محمد حسن رئیس ضرابخانه تهران است. او مدتها به کار استخراج معادن فیروزه نیشابور اشتغال داشت و از این راه ثروت زیادی کسب کرد. ملک

التجار در سال ۱۸۹۷ کار حمل و نقل و همچنین دلجانهای راه مشهد - عشق آباد را درمقاطعه خود داشت.

ملك التجار، حاجی محمد كاظم

متولد در حدود ۱۸۵۰. شهرت دارد که ثروت او را حدود دویست هزار تومان بر آورد کرده اند. ملك التجار در بخش های مختلف اقتصادی فعالیت می کند که از جمله آنها می توان به «شرکت عمومی» ویژه فعالیت های مالی و بانکی و «شرکت تجار تی فارس» در شیراز که اسکناس نشر می داد و همچنین تأسیس راه بین آستارا و اردبیل اشاره کرد. وی در فعالیت های اقتصادی خود کاملاً موفق نبوده است، کما این که «شرکت عمومی» عملاً ورشکسته است و «شرکت تجار تی فارس» نیز به علت اعتراض بانك شاهنشاهی ناچار به جمع آوری اسکناس های منتشره شد. ملك التجار در زمان صدارت امین الدوله، یعنی در سال ۱۸۹۷ به اردبیل تبعید شد و هنگامی که امین السلطان در سال ۱۸۹۸ مجدداً به قدرت رسید اجازه یافت تا به تهران بازگردد.

ملك الاطباء، فیلسوف الدوله، میرزا كاظم

طیب ناصرالدین شاه. ملك الاطباء در سال ۱۹۰۵ دارفانی را بدرود گفت.

ملك المتكلمین، حاج میرزا نصرالله

متولد در ژانویه ۱۸۶۱. پسر میرزا محسن. میرزا نصرالله در سال ۱۹۰۴ از اصفهان به تهران آمد و وارد دستگاه ابو الفتح میرزا سالار الدوله پسر مظفرالدین شاه شد. وی در نهضت ملی به انقلابیون پیوست و بزودی مانند سید جمال از شهرت و اعتبار زیادی برخوردار گردید. حاج میرزا نصرالله ملك المتكلمین در حال حاضر (۱۹۰۷) از گردانندگان سرشناس «انجمنها» یا جوامع سیاسی است.

ملکم خان، ناظم الدوله

متولد در ۱۸۳۳. پسر میرزا یعقوب. ملکم خان سالها وزیرمختار ایران در انگلیس بود. وی و میرزا محمدعلی خان فریدالملک منشی او در سالهای ۱۸۸۷ متهم به شرکت در اقدامات انقلابی بودند و پس از قضیه امتیاز لاتاری هردو به تهران فراخوانده شدند. ملکم خان از اجرای دستور دولت سرباز زد، ولی فریدالملک به ایران آمد و زندانی شد. نظام الدوله سالها فاقد سمت دولتی بود تا آن که پس از تاج گذاری مظفرالدین شاه به سمت وزیرمختار ایران در ایتالیا منصوب گردید. وی اصل و نسب ارمنی دارد^{۴۷}.

ملکه جهان خانم

متولد در ۱۸۷۵. دختر حضرت اجل نایب السلطنه کامران میرزا و همسر محمد علی میرزا ولیعهد که در سال ۱۸۹۳ با وی ازدواج کرد. می گویند زن باشخصیتی است و روی شوهرش نفوذ زیادی دارد. ملکه جهان خانم مادر سلطان احمد میرزا، سلطان محمد حسن میرزا، سلطان محمود میرزا و سلطان عبدالمجید است.

منتصر الممالک، میرزا مهدی خان

پسر مرحوم میرزا زمان. میرزا مهدی خان در سال ۱۸۹۸ که مسئول ذخیره توپخانه اصفهان بود ملقب به منتصر الممالک گردید.

۴۷- ملکم خان که اینک وزیرمختار ایران در رم است، دیروز به دیدن من آمد. او باید سن زیادی داشته باشد، چرا که در عقد عهدنامه سال ۱۸۵۷ ایران و انگلیس مشارکت داشته و مقدمات آن را فراهم کرده. به اعتقاد ملکم خان همه دولتمردان ایران شاگردان وی محسوب می شوند، هر چند که بعضی از آنان او را نادیده می گیرند و برایش اعتباری قائل نیستند. ملکم خان می گفت فقط يك ایرانی هست که می تواند ایران را احیاء کند و او اتابک است.

منصورالدوله، عبدالحمیدخان

پسر میر محمدعلی خان منصورالدوله. میر محمدعلی خان در اواسط سال ۱۸۹۷ دارفانی را بدرود گفت. عبدالحمیدخان که جزو پیشخدمتهای خاصه مظفرالدین شاه است پس از مرگ پدرش ملقب به منصورالدوله گردید.

منصورالدوله، عبدالعلی خان

متولد در حدود ۱۸۷۰. پسر عبدالله خان منصوب به طایفه قراگز لوی همدان، نوه نصرالملک و برادر نسائی نصیرالملک امیر تومان. منصورالدوله که در همدان صاحب ملک و آبادی است اکثر اوقات در تهران اقامت دارد.

منصورالسلطنه، مرتضی قلی میرزا

پسر مرحوم امام قلی میرزا عمادالدوله و نبیره فتحعلی شاه. مرتضی قلی میرزا در سال ۱۸۹۳ ملقب به «منصورالسلطنه» گردید. وی در زمان حکومت پدرش در کرمانشاه، لرستان و عربستان و همچنین در سال ۱۸۹۴ که حسن علی خان امیر نظام گروسی حاکم کرمانشاه، همدان نهادند و تویسرکان بود نایب الایاله کرمانشاه بود.

منظم السلطنه - نگاه کنید به: مختار السلطنه

منصورالملک، محمدعلی خان

حاکم فعلی درگز واقع در ایالت خراسان. لقب «منصورالملک» در سال ۱۸۹۳ توسط ناصرالدین شاه به وی اعطا گردید. خاندان منصورالملک که ساکن درگز می باشند اصل و نسب ترک دارند. باباخان بگلربیگی، از خوانین کم اهمیت طایفه قریشی، که ساکن بخارا بود نخستین کسی است که به خراسان مهاجرت کرد و مورد استقبال حاکم ایبورد قرار گرفت. باباخان بزودی توجه نادرشاه را به سوی خود

جلب کرد و از طرف وی به حکومت هرات منصوب گردید. باباخان در محاصره بخارا کشته شد و بهبودخان خواهرزاده وی که از طرف نادر به حکومت ابیورد گمارده شده بود نیز به دست ترکمانها به قتل رسید.

آقامحمدخان پسر بهبودخان حاکم جدید، دره درگز را به اشغال خود در آورد و از آن پس کمر به دشمنی با ترکمانها بست. حاکم فعلی درگز که پانزده سال پیش جانشین برادر بزرگش اللهیارخان گردید همچنان حکومت را در دست دارد. اللهیارخان هنوز زنده است و هر از گاهی به عبث می کوشد تا محمدعلی خان را از اریکه قدرت به زیر آورد و او را سرنگون سازد.

اسامی پسران اللهیارخان که اینک در مشهد اقامت دارد عبارت است از:

- ۱- لطفعلی خان ۳۰ ساله
- ۲- رضاقلی خان ۲۸ ساله
- ۳- حسینقلی خان ۲۵ ساله
- ۴- سبوحانقلی خان ۲۰ ساله
- ۵- قهارقلی خان ۱۷ ساله
- ۶- حیدرخان ۱۰ ساله
- ۷- عیسی خان ۶ ساله

محمدعلی خان منصورالملک حاکم کنونی پنجاه و پنج سال دارد. اسامی

پسران وی به شرح زیر است:

- ۱- غلامحسین خان ۲۵ ساله
- ۲- حشمت الله خان ۱۵ ساله
- ۳- نوروردی خان ۱۴ ساله

توجه: مطالب فوق در سال ۱۸۹۸ نگارش یافته است.

منوچهر میرزا

پسر مسرور میرزا ونوه تیمور میرزا. منوچهر میرزا در ماه مه ۱۹۰۲ به استخدام اداره ترجمه وزارت امور خارجه درآمد. وی از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۵ کارگزار وزارت امور خارجه در شیراز بود. منوچهر میرزا با زبان و فرهنگ فرانسه آشنایی کامل دارد.

مؤتمن الدوله، میرزا مصطفی خان

پسر مرحوم میرزا سعیدخان وزیر امور خارجه پیشین. میرزا مصطفی خان در سال ۱۹۰۰ کارگزار آذربایجان بود.

مؤتمن الملك، میرزا حسین خان

پسر میرزا نصرالله خان مشیرالدوله. میرزا حسین خان فارغ التحصیل مدرسه سیاسی پاریس است. وی پس از مرگ برادرش میرزا علی خان ریاست مدرسه سیاسی وزارت خارجه را به عهده گرفت (۱۹۰۳). میرزا حسین خان مؤتمن الملك در حال حاضر رئیس مدرسه سیاسی است.

مؤتمن همایون، عباس قلی خان

پسر مرحوم علی خان امین صره. عباس قلی خان که جزو پیشخدمتهای دربار مظفرالدین شاه است در سال ۱۸۹۶ ملقب به «مؤتمن همایون» گردید.

مؤثق الملك، میرزا سیدعلی خان

برادر میرزا سیدرضاخان بدیع الملك. میرزا سیدعلی خان نخست «پیشخدمت خاصه» دربار مظفرالدین شاه بود و سپس به ریاست «رختداری مبارکه» منصوب شد. وی در سال ۱۸۹۷ عهده دار امور مسجد مدرسه سپهسالار گردید.

موچول خان - نگاه کنید به: صدیق السلطنه

مویدالدوله، ابو الفتح میرزا

پسر ارشد سلطان مراد میرزا حسام السلطنه و شوهر افسرالدوله دختر ناصرالدین شاد. ابو الفتح میرزا در سال ۱۸۷۰ به نیابت از طرف پدرش حکومت یزد را به عهده داشت و یک سال بعد نیز به نمایندگی از طرف وی حکومت اصفهان را به دست گرفت. ابو الفتح میرزا در سال ۱۸۸۶ از طرف کامران میرزا نایب السلطنه (برادرزنش) به حکومت گیلان و در سال ۱۸۹۴ به حکومت خراسان منصوب شد. وی تا نوروز ۱۹۰۰ حاکم شیراز بود.

ابو الفتح میرزا مویدالدوله در مقام فرستاده ویژه ایران در مراسم تاج گذاری اعلیحضرت ادوارد هفتم^{۴۸} شرکت کرد (۱۹۰۱) و موفق به دریافت نشان گردید. وی در سال ۱۹۰۴ به حکومت خراسان منصوب شد و سال بعد (۱۹۰۵) به تهران احضار گردید. ابو الفتح میرزا مویدالدوله در حال حاضر (۱۹۰۸) حاکم تهران است.

مویدالسلطان

متولد در حدود ۱۸۶۵. پسر حاج میرزا علی مشکوة الملک برادرزن مشیرالدوله. کارمند وزارت امور خارجه. مویدالسلطان که سرکنسول ایران در استراخان بود در سال ۱۹۰۵ به تهران بازگشت. وی سپس به سمت دبیر سفارت ایران در سنت پترزبورغ منصوب شد. مویدالسلطان ضمناً در کنسرسیوم روسی بهره برداری از معادن آذربایجان سمت نمایندگی دارد.

مویدالسلطنه، محمدحسین میرزا

متولد در حدود ۱۸۵۵. نوه طهماسب میرزا مویدالدوله (فرزند دوم محمد

علی میرزا دولت‌شاه) نوۀ فتح‌علی شاه. طهماسب میرزا در سال ۱۸۷۹ در گذشت. موید السلطنه در طول بیست و هشت سال گذشته در اداره تلگراف مشغول خدمت بوده و اخیراً به ریاست اداره تلگراف اصفهان منصوب شده است. در واقع میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدراعظم پس از آن که در سیاحت حسین قلی خان مخبرالدوله برای شاهزاده ظل السلطان جاسوسی می‌کند موید السلطنه را به اصفهان فرستاد، لیکن پس از سقوط صدراعظم در سال ۱۸۹۶ وی با تغییر موضع خود به صف خدمتگزاران وفادار ظل السلطان پیوست. موید السلطنه در سال ۱۸۹۷ جهت تصدی اداره تلگراف شیراز به آن شهر اعزام گردید و تا سال ۱۹۰۵ که به تهران احضار شد در آنجا بود.

موید السلطنه، میرزا رضاخان

متولد در حدود ۱۸۴۷. تنها پسر مرحوم میرزا احسین خان گرانمایه سرکنسول ایران در بغداد. میرزا رضاخان فارغ التحصیل مدرسه نظامی سنت سیر^{۴۹} فرانسه است. وی در زمان سفارت میرزا احسین خان مشیرالدوله در قسطنطنیه دبیر سفارت ایران بود. موید السلطنه در ۱۸۷۱ - ۷۲ به تهران بازگشت و به میرزا احسین خان که بعداً صدراعظم شد پیوست. پس از سفر ناصرالدین شاه به اروپا در سال ۱۸۷۳ میرزا حسین خان از صدراعظمی خلع و ملقب به «سپهسالار اعظم» گردید، لیکن میرزا رضا خان همچنان به او وفادار ماند. وی در میان مردم به «آجودان سپهسالار» معروف بود.

پس از سقوط مجدد سپهسالار در سال ۱۸۸۴ موید السلطنه به وزارت امور خارجه رفت و در همین سال به عنوان مهماندار هرفن برنشویک^{۵۰} که به قصد انجام یک مأموریت ویژه از طرف امپراتوری آلمان به ایران آمده بود تعیین شد. میرزا رضا خان به توصیه هرفن برنشویک به سمت وزیرمختار ایران در برلین منصوب و

49- Saint Cyr

50- Herr Von Braunschweig

در سال ۱۸۸۶ اعتبارنامه خود را به آن دولت تسلیم نمود. موبد السلطنه در سال ۱۹۰۰ به علت عدم رضایت مظفرالدین شاه از مراسم استقبال، به هنگام ورود به آلمان از سمت خویش برکنار گردید. وی در آوریل ۱۹۰۴ به عضویت کابینه میرزا علی خان امین الدوله در آمد و طی رساله‌ای نظریات خود را در مورد نحوه حل و فصل مسائل سیاسی به صدر اعظم ارائه داد و به علت عدم پذیرش آن از عضویت کابینه استعفا کرد. دوتن از پسران موبد السلطنه که در آلمان تحصیل کرده‌اند سابقاً در ارتش پروس خدمت می‌کردند. آنان پس از مراجعت به ایران در سال ۱۹۰۴ در مدرسه نظام به تدریس پرداختند.

موبد الملک

متولد در حدود ۱۸۸۰. پسر مرحوم موبد الملک و نوه مرحوم فتحعلی خان شیرازی صاحب دیوان. موبد الملک که اهل شیراز و مقیم تهران است در حال حاضر سمت دولتی ندارد. مرحوم فتحعلی خان شیرازی صاحب دیوان شوهر خرم بهار خانم ملقب به «احترام الدوله» دختر فتحعلی شاه بود.

مهدب الدوله، حاج میرزا سیدعلی

پسر مرحوم حاجی میرزا صاحب «فارس نامه». حاج میرزا سیدعلی در سال ۱۸۹۸ ملقب به «مهدب الدوله» گردید. وی متولی مدرسه منصوریه شیراز است.

مهندس الممالک، میرزا نظام الدین خان غفاری

متولد در ۱۸۴۴. پسر میرزا ابراهیم و پسر عم فرخ خان امین الدوله. مهندس الممالک رشته ریاضی را در مدرسه پلی تکنیک^{۵۱} فرانسه با احراز رتبه اول به پایان

رسانیده است. وی مدتی بعد اقدام به ترجمه چند کتاب ریاضی به زبان فارسی کرد و موفق به کسب عنوان «ریاضی دان امپراتوری»^{۵۲} شد. مهندس الممالک سپس به واسطه دسیسه اطرافیان خود تهران را ترک گفت و به مظفرالدین میرزا ولیعهد (شاه فعلی) پناه برد، لیکن بعداً مورد حمایت میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدر اعظم قرار گرفت و به عنوان منشی خصوصی وی مشغول به کار شد. مهندس الممالک در سال ۱۸۸۹ در معیت ناصرالدین شاه مرحوم به اروپا رفت و پس از مراجعت، یعنی در ماه نوامبر همان سال، به عنوان عضو ارشد، به استخدام بانک شاهنشاهی ایران در آمد. مهندس الممالک متعاقب سقوط امین السلطان در نوامبر ۱۸۹۶ از این مقام برکنار گردید و پس از به قدرت رسیدن مجدد امین السلطان، در سال ۱۸۹۸ بار دیگر در بانک مشغول به کار شد و ضمناً به سمت وزیر معادن و جنگلها منصوب گردید. وی در سالهای ۱۹۰۰، ۱۹۰۲ و ۱۹۰۵ در معیت مظفرالدین شاه به اروپا رفت و به هنگام بازدید شاه از انگلستان (۱۹۰۲) جزو همراهان وی بود. شرکت ایرانی «راه و حمل و نقل» به علت قصور مهندس الممالک در انجام وظایف محوله متحمل خسارات شدید شد و یک بار نیز شرکت مذکور علیه وی طرح دعوی نمود. مهندس الممالک در سال ۱۹۰۳ پس از سقوط مجدد امین السلطان از مقام صدارت از کارهای دولتی کناره گرفت. وی از حامیان پروپاقرص امین السلطان محسوب می شود. میرزا نظام الدین خان غفاری اینک در کابینه سلطان علی خان وزیر افخم وزیر فواید عامه است.

مهندس باشی، میرزا عباس خان

پسر میرزا رضا خان مهندس باشی. میرزا عباس از جمله محصلینی بود که در سال ۱۸۵۹ به سرپرستی عبدالرسول خان به فرانسه اعزام گردید. میرزا رضا خان مهندس باشی پدر میرزا عباس خان نیز در سال ۱۸۱۵ به همراه میرزا جعفر، میرزا صالح شیرازی، میرزا جعفر مهندس و محمد علی چخماق ساز جهت تحصیل در رشته تسلیحات

وتوپخانه به انگلستان فرستاده شد و تا سال ۱۸۱۹ در لندن بود. میرزا عباس خان پس از بازگشت به ایران در وزارت احتساب مشغول خدمت گردید. وی در سال ۱۸۷۳ به عنوان «مهندس مخصوص صدارت» آجودان میرزا حسین خان مشیرالدوله بود. میرزا عباس خان مهندس باشی در سال ۱۸۹۸ همراه میرزا عبدالوهاب خان نظام‌الملک حاکم فارس به شیراز رفت.

ن-و-ه

ناصر السلطنه، عبدالحسين خان

پسر محمد حسن خان سردار و پدر سليمان خان اديب السلطنه. عبدالحسين خان در سال ۱۸۸۱ ملقب به «فخر الملك» شد. وی مدتها با دوست محمد خان معير الممالك و محمد ابراهيم خان معاون الدوله در اروپا اقامت داشت. عبدالحسين خان در سال ۱۸۹۲ ملقب به «ناصر السلطنه» گردید.

ناصر الملك، ابوالقاسم خان قره گزلو

متولد در ۱۸۶۵. پسر احمد خان. ابوالقاسم خان در سال ۱۸۷۸ همراه محمود خان ناصر الملك، یعنی عمویش به اروپا رفت و در دانشگاه آکسفورد مشغول تحصیل شد و در سال ۱۸۸۴ به ایران بازگشت. ابوالقاسم خان که نخست ملقب به «مشیر حضور» بود (۱۸۸۵) پس از مرگ محمود خان ناصر الملك حاکم همدان در ژانویه ۱۸۸۸ مقام و منصب وی را به ارث برد. ناصر الملك از اوایل سال ۱۸۹۷ تا

اوایل سال بعد وزیرداری بود و اینک در کابینه سلطان علی خان وزیر افخم نیز عهده دار همین سمت است.

ناظم الاسلام، میرزا محمد کرمانی

متولد ۱۸۵۴. میرزا محمد کرمانی از سال ۱۸۹۹ به نمایندگی از طرف سید محمد طباطبائی در مقام ناظم سرپرستی «مدرسه اسلام» واقع در محله درخونگاه را به عهده دارد. وی در ماه مارس ۱۹۰۳ اقدام به انتشار هفته نامه‌ای به نام «نوروز» کرد. ناظم الاسلام پس از تعطیل هفته نامه نوروز دست به نشر روزنامه‌ای به نام «کوکب‌دری» زده است.

ناظم الدوله، میرزا اسدالله خان

پسر مرحوم علی اصغر مستوفی تبریزی و برادر حاج میرزا محمد رفیع نظام‌العلماء. ناظم الدوله تا قبل از انتصاب به حکومت اردبیل، واقع در آذربایجان، دبیر سفارت ایران در سنت پترزبورغ بود. وی برای مدت کوتاهی وزیر مختار ایران در روسیه شد و سپس در مقام سفیر به قسطنطنیه رفت و دو سال و نیم، یعنی تا سال ۱۸۹۵ که برادرش میرزا محمودخان علاءالملک جانشین او گردید در آن سمت بود. ناظم الدوله در سال ۱۸۹۶ به عنوان فرمانفرمای فارس عازم آن ناحیه شد و در دسامبر ۱۸۹۷ به تهران بازگشت. وی در سال ۱۸۹۷ به وزارت عدلیه منصوب گردید و در سال ۱۹۰۱ دارفانی را وداع گفت. لقب «ناظم الدوله» پس از مرگ میرزا اسدالله خان به پسر هفده ساله‌اش، یعنی میرزا یحیی خان رسید.

تکمله: میرزا اسدالله خان ناظم الدوله در ماه ژوئیه ۱۸۹۸ به جای میرزا عبدالوهاب نظام‌الملک به حکومت تهران منصوب شد و در ژوئیه سال بعد از کار برکنار شد و غلام رضا خان آصف الدوله جانشین وی گردید. ناظم الدوله سپس به ریاست دارالشورای کبرا منصوب شد.

ناظم السلطنه، عبدالله خان

پسر مرحوم رحیم خان علاءالدوله. عبدالله خان در سال ۱۸۷۲ به سمت رئیس اداره کشیکخانه که از مشاغل مهم دربار ناصرالدین شاه بود منصوب گردید. عبدالله خان ناظم السلطنه برادر میرزا احمدخان علاءالدوله و محمودخان احتشام السلطنه است. حبیب‌الله‌خان موقر السلطنه پسر ناظم السلطنه با شکوه‌الدوله (ملك الملوك) دختر شاه فعلی، یعنی مظفرالدینشاه ازدواج کرده است. در طرح جدید تشکیلات ارتش، فرماندهی ۷۳۴۲ نفر از افراد مستقر در خراسان ظاهراً به دست عبدالله‌خان سپرده شده است (۱۹۰۴).

ناظم الملك، میرزا جهانگیر خان

متولد در ۱۸۵۷. پسر محب‌علی خان ناظم الملك. کارمند وزارت امور خارجه و کارگزار آن وزارتخانه در تبریز تا سال ۱۸۹۷. وی سپس به مرکز فرا خوانده شد و در بخش مربوط به امور دولت انگلیس به کار پرداخت. میرزا جهانگیر خان در سال ۱۹۰۴ به سمت کارگزار مشهد تعیین گردید و پس از آن نخست به عنوان سر کنسول ایران در بغداد و سپس در تفلیس عازم محل مأموریت خود شد.

نبیل الملك، میرزا اسماعیل خان

برادر میرزا محمد علی خان. میرزا اسماعیل خان که از خوانین عمده گیلان است در سال ۱۸۹۹ ملقب به «نبیل الملك» گردید.

نجدالدوله، میرزا محمد علی خان

برادر میرزا اسماعیل خان نبیل الملك. میرزا محمد علی خان که از خوانین گیلان است در سال ۱۸۹۹ ملقب به «نجدالدوله» شد.

نجفی، آقا شیخ محمد تقی

متولد در ۱۸۴۶. پسر مرحوم حاج شیخ آقا محمد باقر از روحانیون بانفوذ اصفهان. آقا شیخ محمد چندبار به وسیله تحریک احساسات مسدھبی مردم باعث قتل عام بهائیان اصفهان شده است که از جمله می توان به وقایع سال ۱۸۸۹-۹۰ اشاره کرد. پس از آن به درخواست وزیرمختار اعلیحضرت پادشاه انگلیس وی به تهران فرا خوانده شد، ولی این اقدام باعث افزایش شهرت و قدرت وی گردید و مدتی بعد باغور و افتخار به اصفهان بازگشت. آقا شیخ محمد تقی و دو برادرش یعنی شیخ محمدعلی و شیخ نورالله تاکنون بارها برای بازرگانان انگلیسی مزاحمت ایجاد کرده و باعث ضرر و زیان آنان شده اند و دوبار نیز خرید کالاهای اروپائی از بازار اصفهان را تحریم کرده اند. شورش مردم اصفهان و یزد در تابستان سال ۱۹۰۳ زیر سر آقا نجفی و پیروان او بود. آقا نجفی پس از ظل السلطان ثروتمندترین فرد اصفهان محسوب می شود. سفارت بریتانیا پس از بازگشت شیخ محمد تقی به اصفهان برای وی هدیه ای فرستاد تا به این وسیله از ادامه سخنرانیهای او بر علیه هیئت های انگلیسی جلوگیری نماید. طرفداران آقا نجفی با آزار و اذیت یهودیان باعث دردسر سفارت انگلیس در تهران می شوند.

نصر السلطنه - نگاه کنید به : سپهدار

نصر الملک، میرزا نبی خان

متولد در حدود ۱۸۶۸. پسر مرحوم نصرالله خان نصر الملک (متوفی به سال ۱۸۹۲) و برادر میرزا حسین خان سپهسالار اعظم. میرزا نبی خان نصر الملک فرماندهی رژیمان پنجاه و یک و پنجاه دو پیاده مستقر در بزچلو و سربندی را به عهده دارد. وی امیرتومان است.

نصرت الدوله، فیروز میرزا

پسر ارشد عبدالحسین میرزا فرمانفرما و برادر عباس میرزا سالار لشکر. فیروز

میرزا در سال ۱۸۹۷ جهت تحصیل به بیروت اعزام شد و پس از اتمام آموزش در ژانویه ۱۹۰۵ به تهران بازگشت. وی در سال ۱۹۰۵ به نیابت از طرف پدرش حکومت کرمان را به دست گرفت. فیروز میرزا نصرت الدوله به زبان فرانسه تسلط کامل دارد. وی در حال حاضر با پدرش در کرمانشاه زندگی می کند.

نصرت السلطان

کار گزار بسوشهر در سال ۱۹۰۲. به علت مخالفت علنی نصرت السلطان با منافع ما مصرأ از حکومت مرکزی خواسته شد تا وی را احضار نماید. وی پس از بازگشت به تهران به اداره گمرکات رفت و زیر نظر مسیو نوز به کار پرداخت.

نصرت السلطنه، روح اله میرزا

پسر مظفر الدین شاه. روح اله میرزا نصرت السلطنه در سال ۱۸۹۶ همراه پدرش از تبریز به تهران آمد و به سمت «ریاست خلوت و خازنی مهر» منصوب گردید و ملقب به «امیر تومان» شد. وی در سال ۱۸۹۷ حاکم تهران بود و در سال ۱۹۰۵ همراه پدرش به اروپا رفت.

نصرت الملک، جابر خان

پدر مرحوم شیخ مزعل خان معز السلطنه و خزعل خان سردار ارفع. شیخ جاسب خان پسر شیخ خزعل خان در سال ۱۸۹۸ ملقب «به نصرت الممالک» گردید.

نصرت الملک، میرزا علیمردان خان

رئیس کنونی قبیله تیموری خراسان و حاکم جم و زور آباد. علیمردان خان پس از تجاوز ترکمن ها به مرزهای خراسان به کمک حکومت مرکزی شتافت، در

نتیجه به‌هنگام مسافرت ناصرالدین‌شاه به خراسان در سال ۱۸۶۷ به «نصرت‌الملک» ملقب گردید. وی در آغاز سال ۱۸۹۵ فرماندهی کل نیروهای اعلیحضرت در خراسان را به‌عهده داشت. نصرت‌الملک تاکنون حاکم نواحی مختلف از جمله باخزر و خواف بوده است. وی که بیش از شصت و پنج سال دارد اولادی ندارد و احتمالاً پس از مرگش امیر اسداله‌خان شوکت‌الدوله به عنوان رئیس‌قبیله تیموری جانشین او خواهد شد.

نصرت‌الممالک، شیخ‌جاسب‌خان

پسر ارشد شیخ خزعل‌خان سردار ارفع و نوه جابر‌خان نصرت‌الملک.

نصرت‌الممالک، عزیزخان خواجه

خواجه میرزا علی اصغر‌خان امین‌السلطان. نصرت‌الممالک که صورتی زیبا دارد قبلاً خواجه‌عایشه خانم، یکی از زنان ناصرالدین‌شاه بود. عزیزخان خواجه که سخت مورد علاقه امین‌السلطان است حدود هفتاد تا هشتاد هزار تومان ثروت دارد و تنها قیمت خانه مسکونی وی در تهران بین پانزده تا بیست هزار تومان است.

نصیرالدوله، میرزا احمدخان

پسر میرزا عبدالوهاب خان آصف‌الدوله. میرزا احمدخان از سال ۱۸۹۶ تاکنون (۱۹۰۷) وزیر مختار ایران در بلژیک است.

نصیرحضور، میرزا نصرالله

پسر مرحوم آقا‌علی امین‌حضور. پیشخدمت خاصه در دربار مظفرالدین‌شاه.

نظام‌الدوله

بیگلربیگی پشین تبریز که در سال ۱۹۰۴ به دستور ولیعهد یعنی محمد علی میرزا به حکومت ارومیه منصوب شد. وی در زمان قتل لبری در ارومیه بود و پس از بی احترامی و حمله به سروان گاف^{۵۳} در نوامبر ۱۹۰۴ به کوشش ما از کار برکنار شد. البته نظام‌الدوله تقصیری نداشت و محمد علی میرزا ولیعهد او را تحریک می‌کرد. نظام‌الدوله در اواخر سال ۱۹۰۴ به اروپا گریخت.

نظام‌السلطان، غلام علی خان

پسر میرزا محمد خان و نوه میرزا آقاخان نوری صدراعظم پشین. شرف‌الدوله مادر غلام علی خان دختر میرزا ابراهیم خان نظام‌الدوله رئیس توپخانه تهران است. نظام‌السلطان نخست جزو پیشخدمتهای دربار مظفرالدین شاه بود و سپس در سال ۱۹۰۴ به حکومت مازندران منصوب شد.

نظام‌السلطنه، حسین قلی خان مافی

متولد در ۱۸۳۳. پسر شریف خان قزوینی. حسین قلی خان در جوانی به دستگاه سلطان مراد میرزا حسام‌السلطنه پیوست و در مقام منشی خصوصی والی فارس همراه او به شیراز رفت. وی در سال ۱۸۵۷ از طرف حسام‌السلطنه به حکومت بنادر خلیج فارس و عربستان منصوب شد و سه سال بعد در معیت شاهزاده به خراسان رفت. حسین قلی خان در سال ۱۸۹۲ که نصرت‌الدین میرزا سالارالسلطنه از طرف ناصرالدین شاه به حکومت فارس منصوب شد، در مقام پیشکار وی، مجدداً به فارس رفت و پس از برقراری امنیت در آن خطه موفق به کسب لقب «نظام‌السلطنه» گردید و لقب قبلوی وی یعنی «سعدالملک» به برادر کهنترش محمد حسن خان اعطاء شد. حسین قلی خان در سال

۱۸۹۴ به حکومت عربستان و لرستان منصوب گردید. وی مدتی بعد به علت بی‌احترامی به سرپرسی سایکس^{۵۴} نماینده سیاسی دولت اعلیحضرت پادشاه انگلیس از سمت خود برکنار گردید و دولت ایران متعهد شد که مدت پنج سال از انتصاب نظام السلطنه به مشاغل رسمی در سراسر قلمرو ایران خود داری ورزد، لیکن به علت نیاز مظفرالدین شاه به خدمات وی و درخواست حکومت ایران، دولت اعلیحضرت پادشاه انگلیس با بازگشت به خدمت نظام السلطنه به شرط عدم اعزام وی به جنوب یا هر ناحیه‌ای از خاک ایران که بتواند به امر تجارت انگلیس لطمه وارد سازد، موافقت نمود. در نتیجه پس از موافقت دولت ایران با شرط مذکور، نظام السلطنه به سمت وزیر عدلیه و تجارت منصوب و در تهران مشغول به کار شد. وی در ۱۸۹۹ بجای حسن علی خان امیر نظام گروسی به سمت پیشکار محمدعلی میرزا ولیعهد منصوب گردید و تا سال ۱۹۰۱ عهده‌دار آن مقام بود. در آوریل ۱۹۰۵ پس از ورود ولیعهد به تهران، جهت تصدی نیابت سلطنت در غیاب مظفرالدین شاه، نظام السلطنه به عنوان والی آذربایجان تعیین و به رغم مخالفت دولت روس به آن ایالت اعزام گردید. نظام السلطنه در مدت حکومت خود در نواحی مختلف ایران املاک وسیعی تصاحب کرده است و در حال حاضر یکی از افراد بانفوذ و ثروتمند کشورش محسوب می‌شود. میرزا حسین خان پسر نظام السلطنه در مدرسه هرو در انگلیس تحصیل کرده است.

تکمله: نظام السلطنه در ماه مارس ۱۹۰۷ یعنی زمانی که به حکومت اصفهان منصوب شد در تهران بود و در ماه مه همان سال جهت برقراری نظم و آرامش به فارس اعزام گردید. وی در دسامبر ۱۹۰۷ به تهران بازگشت و در بیستم ماه مذکور به وزارت مالیه منصوب شد. نظام السلطنه حدود هشتاد سال دارد.

نظام العلماء، حاجی میرزا سید رفیع (طباطبائی)

رئیس خاندان با نفوذ طباطبائی در آذربایجان که در مدت سی و هشت سال

اقامت مظفرالدین شاه در تبریز به عنوان ولیعهد، از راه تولید و فروش گندم ثروت کلان اندوخت. آنان با احتکار گندم باعث ناراحتی و رنج مردم می شدند و در نتیجه هراز گاهی با تحریک دشمنان این خاندان، مردم به خانه های ایشان حمله می بردند، که از جمله می توان به چپاول خانه نظام العلماء و مرحوم میرزا فضل الله خان و کیل الملک اشاره کرد. نظام العلماء و وکیل الملک پس از این واقعه هر دو به تهران گریختند.

نظام الملک، میرزا عبدالوهاب خان

متولد در حدود ۱۸۵۳. پسر میرزا کاظم خان نظام الملک و نوه میرزا آقاخان صدراعظم از خاندان نوری، نظام الملک در زمان حیات پدرش به عنوان «لشکر نویس باشی» به استخدام وزارت جنگ درآمد (۱۸۸۲ - ۱۸۹۰) و پس از مرگ پدر (۱۸۹۰) به مقام «وزیر لشکر» دست یافت. میرزا عبدالوهاب خان در ۱۸۹۷ به سمت وزیر دفتر وزارت مالیه و در ۱۸۹۸ به حکومت تهران منصوب شد. وی پس از فلک کردن یکی از شاهزاده های خاطی به نام «شاهزاده عزیز» از مناصب خویش برکنار و خانه نشین شد، تا آن که در آغاز سلطنت مظفرالدین شاه به سر کارهای خود بازگشت. نظام الملک در جلسه افتتاحیه مجلس ملی (اکتبر ۱۹۰۶) شرکت داشت و خطابه شاه را خواند. وی با خواهر امین الدوله ازدواج کرده است و دارای دو پسر به نامهای میرزا نعمت الله خان مدیر السلطنه و افخم الملک می باشد.

نظم الدوله، میرزا ابوتراب خان

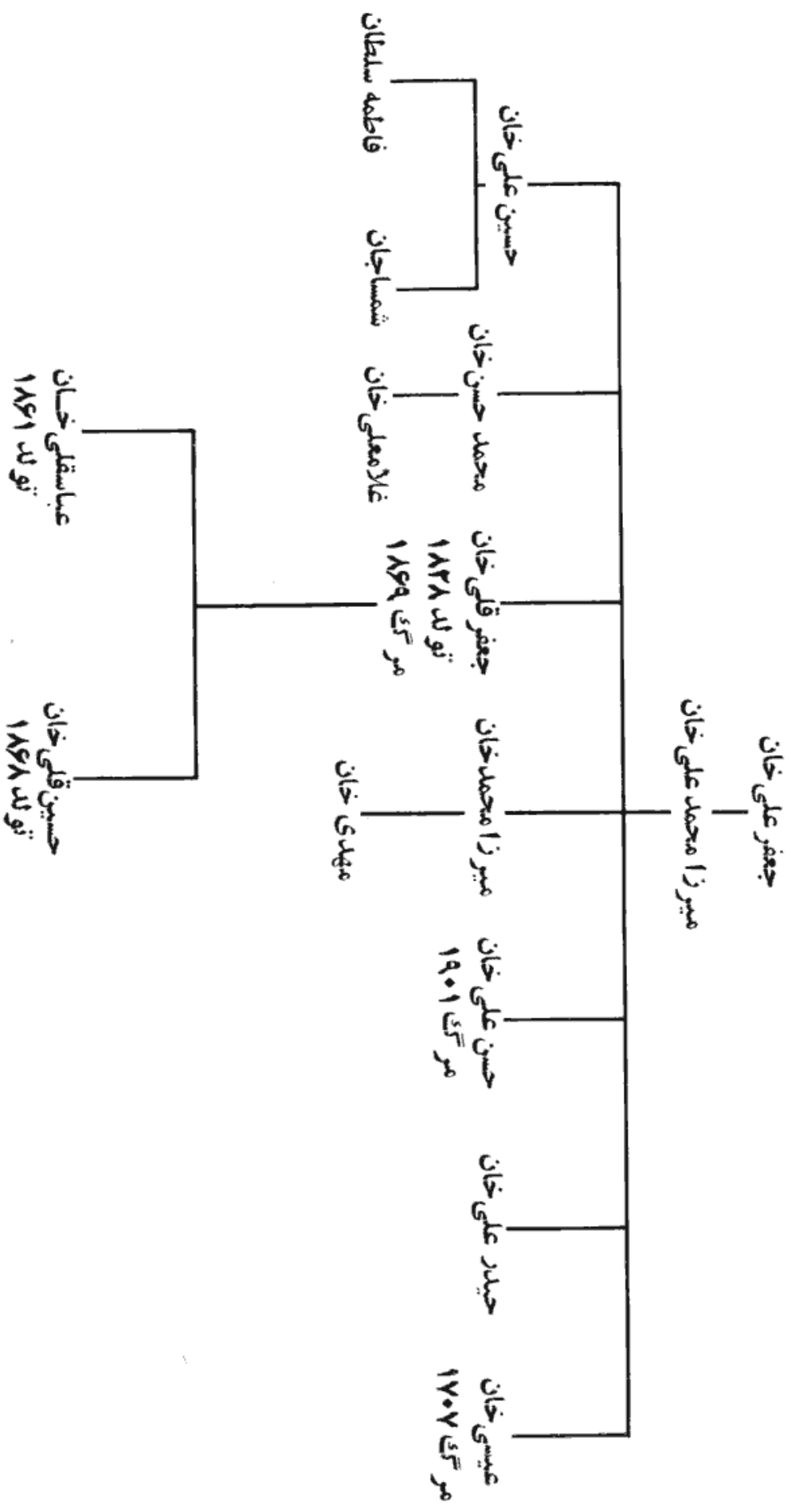
متولد در حدود ۱۸۶۸. پسر میرزا حبیب الله خان از خاندان میرزا آقاخان نوری (صدر اعظم ناصرالدین شاه). نظم الدوله در سال ۱۸۷۹ یعنی در نوجوانی به دستگاه اداری پلیس که تحت ریاست کنت دومونت فورت^{۵۵} تأسیس شده بود، پیوست و بزودی به علت دانستن زبان فرانسه به مقام معاونت نظمیه ارتقاء یافت. میرزا ابوتراب خان بازپرسی از میرزا رضا کرمانی، قاتل ناصرالدین شاه، را به عهده داشت.

نظم السلطنه، حاجی حسین قلی خان

مسئول مخزن تدارکات عسکریه در زمان سلطنت مظفرالدین شاه.

نواب، خاندان

در سال ۱۵۴۵ شاه طهماسب به منظور یاری رساندن به همایون شاه، محمد رضا خان مازندرانی را در رأس چند واحد نظامی از ایران به هندوستان گسیل داشت. همایون شاه از محمد رضاخان استقبال شایانی به عمل آورد و پس از موافقت وی به اقامت در هندوستان مچلی بندر را به عنوان تیول به محمد رضا خان بخشید. ایالت مذکور تا زمان اشغال توسط کمپانی هند شرقی همچنان در تصرف اولاد و احفاد محمد رضاخان مازندرانی بود. پس از آن جعفر علی خان رئیس خاندان نواب که صاحب منصب ارتش کمپانی هند شرقی بود و سالی ۱۴۴۰ روپیه از کمپانی مستمری می گرفت از سمت خویش استعفا کرد و عازم کربلا شد. جعفر علی خان در کربلا با میرزا حسن علی پسر حاجی آفاسی بیگک شیرازی آشنا شد و خواهر او را به زنی گرفت. وی آنگاه به شیراز آمد و در «محلّه میدان شاه» مسکن گزید و تا سال ۱۸۱۹ در قید حیات بود. شجره خاندان نواب به شرح صفحه دوست و سه است.

نوری، خاندان

نام این خاندان منسوب است به ناحیه «نور» واقع در ایالت مازندران ایران. آقا بابا خان نوری نخستین فرد از این خاندان بود که در اواخر قرن هیجدهم میلادی در دربار آقا محمدخان قاجار، سرسلسله شاهان قاجار، موفق به کسب مقام شد. آقا بابا خان سه پسر داشت که عبارت بودند از میرزا اسداله خان، نصراله خان و زکی خان. در سال ۱۷۹۸ یعنی زمانی که فتحعلی شاه پسرش حسین علی میرزا را به فرمانفرمایی فارس منصوب کرد، هشتاد نفر از تفنگچیان اهل نور از جمله نصراله خان و محمد زکی خان و همچنین حاجی شکراله خان پسر میرزا اسداله خان را به عنوان محافظین مخصوص فرمانفرما به شیراز گسیل داشت که اولاد و احفاد همین افراد امروزه در شیراز به نام «نوریهای شیراز» شهرت دارند.

نصرالله خان در سال ۱۸۰۰ درگذشت. محمد زکی خان در سال ۱۸۲۳ به وزارت فارس منصوب شد. وی سه پسر داشت. میرزا نعیم خسان پسر ارشد محمد زکی خان که سمت «لشکر نویس باشی فارس» را داشت در سال ۱۸۷۵ دارفانی را بدرود گفت. خیرالله خان پسر دوم زکی خان به دست راهزنان خلیج کشته شد. عباس قلی خان، یعنی پسر سوم به خدمت نظام درآمد و تا مرحله فرماندهی رژیم‌انهای مستقر در قزوین ارتقاء یافت.

میرزا علی محمد خان پسر ارشد میرزا نعیم که بجای پدرش به مقام «لشکر نویس باشی فارس» منصوب شد، در سال ۱۸۷۸ درگذشت و پسرش لطفعلی خسان (متولد در ۱۸۶۰) جانشین وی گردید. لطفعلی خان هنوز در قید حیات است و در شیراز زندگی می‌کند. پسر دیگر میرزا نعیم، میرزا عبدالله خان مستوفی نام داشت که در تهران به دیار دیگر شتافت. پسران آن مرحوم یعنی فتوح الملک، میرزا محمد حسین خان و زین العابدین خان در حال حاضر در شیراز بسر می‌برند.

عبدالحسین خان (متولد ۱۸۲۸) پسر ارشد خیرالله خان مقتول، اینک سرتیپ توپخانه است و در شیراز زندگی می‌کند. پسر ارشد وی فرج‌الله خان سرتیپ است

که با دختر نصیرالملک پسر قوام‌الملک ازدواج کرده و تا کنون چندین بار به حکومت بندرعباس و سایر نواحی کوچک ولایت فارس منصوب شده است. فرج‌الله‌خان سرتیپ مقیم شیراز است.

یکی از فرزندان عباسقلی‌خان، پسر سوم زکی‌خان، خان بابا خان سرتیپ نام دارد که در قید حیات است.

حاجی شکرالله‌خان، پسر میرزا اسدالله‌خان که در سال ۱۷۹۸ همراه اعمام خود به شیراز آمد در سال ۱۸۲۶ یکی از دختران حسین‌علی‌میرزا را به زنی گرفت و پس از این وصلت به سمت «امیر توپخانه فارس» منصوب شد. شکرالله‌خان در سال ۱۸۴۴ در مدینه درگذشت. وی دو پسر داشت: یکی حاجی محمد هاشم‌خان (متولد ۱۸۱۲) که در سال ۱۸۴۴ بجای پدر به مقام امیر دیوانخانه منصوب گردید و چندسال پیش درگذشت، دیگری حاجی مهرعلی‌خان (متولد ۱۸۱۶) که با لقب شجاع‌الملک به فرماندهی واحدهای نظامی فارس منصوب شد و در جنگ ایران و انگلیس (۱۸۵۶-۵۷) فرماندهی کل نیروهای ایرانی در مقابله با سپاهیان انگلیسی را در منطقه جنوب به عهده داشت. مهرعلی‌خان در سال ۱۸۷۰ دارفانی را بدرود گفت.

میرزا محمد خان (متولد در ۱۸۵۰) پسر حاجی محمد هاشم‌خان و میرزا احمد خان (مولد در ۱۸۵۸) پسر حاجی مهرعلی‌خان در حال حاضر حیات دارند و در شیراز زندگی می‌کنند.

میرزا اسدالله‌خان پسر ارشد آقا بابا خان در تهران اقامت گزید، در حالی که برادرانش و پسر ارشدش، یعنی حاجی شکرالله‌خان در سال ۱۷۹۸ به شیراز رفتند و تا مقام «لشکر نویس باشی» ترقی کردند. نوریهای تهران در واقع از نسل پسران دیگر میرزا اسدالله‌خان، یعنی میرزا نصرالله‌خان که همان میرزا آقاخان معروف است، میرزا فضل‌الله‌خان و جعفرقلی‌خان هستند.

میرزا آقاخان نوری پس از سقوط میرزاتقی‌خان امیر کبیر در نوامبر ۱۸۵۱

به مقام صدراعظمی منصوب شد و تا بیست و یکم سپتامبر ۱۸۵۸ در این سمت بود. میرزا عبدالوهاب خان نظام‌الملک پسر ارشد مرحوم میرزا کاظم خان نظام‌الملک، پسر بزرگ میرزا آقاخان نوری، با یکی از خواهران امین‌الدوله، وزیر مالیه فعلی عروسی کرد و از او صاحب دو پسر به نامهای مدیرالسلطنه و افخم‌الملک شد. افخم‌الملک نیز دختر عزالدوله را به زنی گرفته است.

فرزندان دیگر آقاخان نوری عبارتند از: اول میرزا داود خان که باغ داودیه، نزدیک دهکده انگلیسی قلعه منسوب به وی می‌باشد. آقا صدر بیست و پنج ساله و حسن‌علی خان بیست و چهار ساله فرزندان میرزا داودخان هستند. دوم حاجی میرزا علی خان که در سال ۱۸۹۳ در مکه درگذشت. سوم حاجی حسین‌قلی خان صدرالسلطنه که در قید حیات است و چهارم میرزا محمدخان. توجه: مطالب فوق در سال ۱۸۹۸ نگارش یافته است.

نیرالدوله، سلطان حسین میرزا

متولد در ۱۸۴۶. پسر مرحوم پرویز میرزا نیرالدوله پسر فتح‌علی شاه. پرویز میرزا که در سال ۱۸۹۰ دارفانی را وداع گفت، در سال ۱۸۵۷ به حکومت نیشابور منصوب شد و زمانی که ناصرالدین شاه در راه مشهد وارد نیشابور گردید به او لقب «نیرالدوله» اعطا کرد (۱۸۶۷). پس از مرگ پرویز میرزا پسرش سلطان حسین میرزا سمت و لقب وی را به ارث برد و تا اوایل ۱۸۹۷ حاکم نیشابور بود. سلطان حسین میرزا که به «شاهزاده پیشخدمت» شهرت داشت در سالهای ۱۸۷۳ و ۱۸۷۸ در معیت ناصرالدین شاه به اروپا رفت. وی در سال ۱۸۹۷ به حکومت تهران منصوب گردید و پسرش حسن‌علی میرزا فتح‌السلطنه که تا آن زمان نیابت وی را به عهده داشت به حکومت نیشابور گمارده شد. سلطان حسین میرزا در ژوئن ۱۸۹۸ از حکومت تهران معزول گشت و در ماه سپتامبر همین سال به عنوان نماینده شاه جهت شرکت در مراسم تاج‌گذاری امپراتور اتریش تعیین گردید. این مراسم که قرار بود در دوم دسامبر ۱۸۹۸

بر گزار شود به علت ترور ملکه اتریش به تعویق افتاد. وی در سال ۱۹۰۱ به حکومت خراسان منصوب شد و در سال ۱۹۰۳ به علت بروز اغتشاشات به دلیل عداوت اعیان محلی و گران شدن نان به تهران فراخوانده شد. پس از عزل سلطان حسین میرزا از حکومت خراسان شاهزاده علی نقی میرزا رکن الدوله پسر محمد تقی میرزا رکن الدوله جانشین وی گردید. سلطان حسین میرزا در ژوئن ۱۹۰۷ به حکومت اصفهان منصوب شد و در اواخر سال به دلیل ناآرامی‌هایی که به تحریک آقا نجفی و شیخ نورالله در اصفهان و اطراف آن برپا گردید به تهران بازگشت.

نیر السلطنه - نگاه کنید به: مختار السلطنه

نیرالملک، جعفرقلی خان

پسر دوم رضاقلی خان طبرستانی متخلص به هدایت و مشهور به لله باشی. نیرالملک که برادر مرحوم علیقلی خان مخبرالدوله است در سال ۱۸۳۰ در شیراز متولد شد. وی در سال ۱۸۳۹ به تهران آمد و پس از تأسیس مدرسه دارالفنون وارد آن شد و در رشته مهندسی به تحصیل پرداخت. نیرالملک در اواخر دهه ۱۹۶۰ به سمت ناظم مدرسه دارالفنون منصوب شد و پس از مرگ پدرش ریاست مدرسه را به عهده گرفت. وی در آوریل ۱۸۹۷ به سمت وزیر علوم تعیین گردید و تا سال ۱۹۰۴ در این مقام بود. نیرالملک به زبان فرانسه صحبت می‌کند. رضاقلی خان و هدایت قلی خان پسران جعفرقلی خان نیرالملک هستند.

نیرالممالک، ابوالقاسم خان

تحویلدار اداره «صرف جیب» مظفرالدین شاه در سال ۱۸۹۹ و حاکم سمنان و دامغان در سال ۱۹۰۱.

وثوق الدوله، میرزا حسن خان

پسر میرزا ابراهیم خان معتمد السلطنه و خواهرزاده میرزا علی خان امین الدوله

و برادر ارشد میرزا احمدخان قوام السلطنه. میرزا حسن خان در سال ۱۸۹۲ به نیابت از طرف پدرش عهده دار سمت «استیفاء» در ایالت آذربایجان شد. وی در سال ۱۸۹۵ ملقب به «وثوق الملک» و در سال ۱۸۹۷ ملقب به «وثوق الدوله» گردید. میرزا حسن خان وثوق الدوله در حال حاضر نماینده مجلس است.

وثوق الملک - نگاه کنید به: وثوق الدوله

وثوق الملک، میرزا جعفر خان

میرزا جعفر خان در سال ۱۸۹۷ به سمت وزیر اوقاف منصوب شد.

وثوق حضور، حاجی میرزا عبدالکریم خان

پیشخدمت مخصوص و مورد اعتماد میرزا علی اصغر خان امین السلطان. وثوق حضور در سالهای ۱۹۰۰ و ۱۹۰۲ که امین السلطان در التزام رکاب اعلیحضرت به اروپا رفت همراه وی بود و در مسافرت امین السلطان به دور دنیا (۱۹۰۳-۱۹۰۷) نیز در خدمت او بود.

وثوق دیوان - نگاه کنید به: بدیع الملک، میرزا سید رضا خان

وثیق السلطنه، میرزا هادی خان

میرزا هادی خان در اوایل سلطنت مظفرالدین شاه نایب وزارت امور خارجه بود.

وحیدالعین آملی، ملا محمد

متولد در حدود ۱۸۳۰. ملا محمد پس از سالها اقامت در نجف به ایران بازگشت و در حال حاضر در مسجد مجدالدوله به منبر می رود.

وحیدالملک، میرزا عبدالحسین خان

پسر میرزا آقا خان. میرزا عبدالحسین پس از مدتی تحصیل در هندوستان و انگلیس به ایران آمد و به عنوان خبرنگار روزنامه تایمز لندن مشغول کار شد. میرزا علی محمد خان برادر میرزا عبدالحسین خان وحیدالملک مدیر روزنامه «پرورش» است که در مصر انتشار می یابد.

وزیر افخم، سلطان علی خان

پسر محمد خان سالارالملک و نوه عبدالرضاخان یزدی و برادر رضاقلی خان عدل الدوله. عبدالرضا خان یزدی پسر تقی خان یزدی به دستور فتحعلی شاه توسط محمد ولی میرزا پسر چهارم فتحعلی شاه به قتل رسید. وزیر افخم از سال ۱۸۸۳ در دستگاه مظفرالدین میرزا ولیعهد خدمت می کرد و پس از به سلطنت رسیدن وی به سمت «محصل محاسبات و بقایای دولتی» منصوب شد و به «وزیر بقایا» شهرت یافت. سلطان علی خان در سال ۱۰۹۱ ملقب به «وزیر افخم» گردید. وی به علت ضدیت با امین السلطان در سالهای ۱۹۰۲-۱۹۰۳ به حکومت سلطان آباد (اراک) منصوب شد، ولی در نوامبر ۱۹۰۳ اجازه یافت که به تهران باز گردد. وزیر افخم در سال ۱۹۰۵ در مقام وزیر داخله همراه شاه به اروپا رفت. وی پس از کناره گیری میرزا نصرالله خان مشیرالدوله صدراعظم، به دستور محمدعلی شاه جانشین او شد (مارس ۱۹۰۷). محمدحسن خان وزیر بقایا، امامقلی خان امین بقایا و حاجب السلطان پسران سلطان علی خان وزیر افخم هستند.

وزیر دربار

پس از عزل میرزا محمود خان حکیم الملک از وزارت دربار در سال ۱۹۰۳ حسین پاشا خان امیر بهادر جنگگ به سمت وزیر دربار منصوب شد و تا ژانویه ۱۹۰۷ عهده دار این مقام بود.

وزیر دفتر، میرزا محمد حسین خان

پسر ارشد میرزا هدایت‌الله وزیر دفتر. میرزا محمد حسین خان در اواخر سال ۱۸۷۸ به نیابت وزارت دفتر (وزارت دارائی) منصوب گردید و پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۹۲ جانشین او شد و امور وزارت دفتر را به عهده گرفت و تا سال ۱۹۰۳ در آن مقام بود.

وزیر نظام، میرزا حسن خان

پسر مشهدی قربان فراهانی و برادر میرزا تقی خان امیر کبیر. میرزا حسن خان در سال ۱۸۴۸ به عنوان وزیر نظام ایالت آذربایجان جانشین برادرش شد. وی در سال ۱۸۵۱ به سمت حاکم اراک منصوب شد. پس از برکناری و قتل میرزا تقی خان امیر کبیر، حکم عزل میرزا حسن خان نیز صادر گردید و تا سال ۱۸۵۴ که مجدداً به حکومت اراک منصوب شد سمتی نداشت. میرزا حسن خان وزیر نظام در سال ۱۸۵۹ دارفانی را وداع گفت.

وزیر نظام، محمد باقر خان

متولد در حدود ۱۷۴۰. پسر محمدخان امیر تومان. وزیر نظام به علمت احراز مقام رفیع نظامی و فرماندهی چهار رژیمان ترک مستقر در تهران از موقعیت و اعتبار زیادی برخوردار است. وی از طریق وصلت با خانواده‌های با نفوذ، از جمله امین‌الدوله، وزیر اعظم و امین السلطان بیش از پیش بر اقتدار اجتماعی خود افزوده است. محمد باقر خان وزیر نظام تا چند ماه پیش از برکناری امین السلطان صدر اعظم، فرماندهی کل نظام را به عهده داشت (۱۸۹۶) ولی با به قدرت رسیدن میرزا علی خان امین‌الدوله، مقام خویش را به دست عبدالحسین میرزا فرمانفرما سپرد. پسران محمد باقر وزیر نظام عبارتند از:

۱- یار محمد خان آجودان باشی

۲- سیف السلطنه

۳- حسین خان شجاع السلطنه، خواهرزاده امین الدوله و شوهر تاج السلطنه دختر ناصرالدین شاه. محمدباقرخان سه پسر دیگر هم دارد که یکی از آنان در آلمان مشغول تحصیل است.

وزیر همایون، مهدی خان

متولد در حدود ۱۸۶۵. پسر فرخ خان امین الدوله (غفاری) عاقد قرار دارد صلح ایران و انگلیس در سال ۱۸۵۷ و برادر میرزا ابراهیم خان معاون الدوله. مهدی خان در سال ۱۸۹۶ به لقب «وزیر همایون» و در زمان محمدعلی شاه به لقب «قائم مقام» ملقب گردید. وزیر همایون در سال ۱۹۰۱ بجای صنیع الدوله عهده دار وزارت پست شد و از سال ۱۹۰۳ تا ۱۹۰۶ حاکم زنجان بود. وی در کابینه وزیر افخم وزارت فوائد عامه را به عهده داشت.

وقار الملک، سیدعلی خان

وی سالهای سال در هندوستان اقامت داشت و در سال ۱۸۸۱ همراه آقای ای. استک^{۵۶} عضو اداره سیاسی هندوستان به ایران بازگشت. وقار الملک در زمانی که مرحوم آقای ولاسف^{۵۷} سر کنسول روسیه در خراسان بود در آن کنسولگری مشغول کار شد. وی در حال حاضر پیشکاری سیستان و قائن و طبس را در تهران به عهده دارد.

وقایع نگار، میرزا محمد حسین

پسر میرزا محمدجعفر وقایع نگار و نوه میرزا صادق وقایع نگار. میرزا محمد

56 Mr. E. Stack

57- Mr. Vlassow

حسین در سال ۱۸۶۵ به سمت «لشکر نویس» منصوب و مأمور تبریز گردید. وی سالی یکهزار و صد تومان مواجب دارد.

وکیل الدوله، میرزا محمد خان

برادر حاجی میرزا ابوالقاسم خان معتمد نظام. میرزا محمد خان در دوران ولیعهدی مظفرالدین شاه مستوفی اول دیوان و پیشکار امور آذربایجان، همدان، کرمانشاه، ملایر و تویسرکان بود. وی در آغاز سلطنت مظفرالدین شاه ملقب به «وکیل الدوله» شد و به سمت «وزیر سائل» منصوب گردید و تا سال ۱۹۰۴ که به علت طرفداری از میرزا علی اصغر خان امین السلطان توسط میرزا علی خان امین الدوله از کار برکنار شد در آن مقام بود. میرزا محمد خان وکیل الدوله پدر میرزا علی اکبر خان دبیر السلطان است

وکیل السلطنه، محمد قاسم خان

متولد در ۱۸۷۲. پسر آقا ابراهیم امین السلطان و برادر میرزا علی اصغر امین السلطان اتابک اعظم. محمد قاسم خان در سال ۱۸۸۳ بجای برادرش به ریاست «اداره شترخانه و قاطرخانه» منصوب و ملقب به «صاحب جمع» گردید. محمد قاسم خان در سال ۱۹۰۱ موفق به کسب لقب «وکیل السلطنه» شد. وی پس از ترور امین السلطان از سمت‌های خویش برکنار گردید. وکیل السلطنه دو پسر خود را جهت تحصیل به مسکو فرستاده است. محمد قاسم خان وکیل السلطنه قبلاً ملقب به «عز السلطان» بود.

وکیل الملک، میرزا ابوالفتح خان

متولد در ۱۸۷۳، پسر میرزا فضل الله خان وکیل الملک و برادر میرزا محمد رفیع نظام العلماء تبریز. میرزا ابوالفتح خان در سال ۱۸۸۳ به عنوان «منشی باشی»

در دستگاه مظفرالدین میرزا ولیعهد خدمت می کرد. وی در سال ۱۸۹۴ ملقب به «ثقة الدولة» شد. وکیل الدوله در سال ۱۹۰۵ که مظفرالدین شاه عازم اروپا گردید همراه ولیعهد به تهران آمد. وی به زبان فرانسه تسلط کامل دارد.

هاشمیه، خاندان

این خاندان نام خود را از بنیان گذار آن یعنی حاجی هاشم که به گفته بعضی از مردم نخست یهودی بود و سپس به اسلام گروید گرفته است، هر چند که در شجره این خاندان چندین خانواده از جمله حاجی قوام الدین که در قرن چهاردهم میلادی رو به گسترش نهادند و حافظ شاعر از آنان یاد کرده است به چشم می خورد. طبق شجره این خاندان حاجی هاشم پسر حاجی محمود و نوه حاجی محمد علی است. حاجی هاشم در شیراز به کار تجارت مشغول بود و در سال ۱۷۱۸ مسجد و مدرسه هاشمیه را بنیان گذارد و پس از مرگ پدرش به حاجی هاشم اول مشهور شد. حاجی هاشم دوم به خدمت نادرشاه درآمد و در سال ۱۷۴۸ به سمت «کدخدا باشی» پنج ناحیه حیدری شیراز منصوب شد. حاجی هاشم دوم پنج پسر داشت:

حاجی طالب. وی در زمان حیات پدرش درگذشت. حاجی طالب سه پسر داشت که عبارت بودند از: حاجی محمود، هادی خان و مهدی خان. مهدی خان به عنوان کدخدا باشی جانشین عمویش حاجی ابراهیم شد و پس از مرگ وی پسرش آقا محمد مدتی در آن سمت بود. آقا محمد سپس به سمت لاله حسین علی میرزا پسر فرمانفرما گمارده شد و در سال ۱۸۳۹ درگذشت. از مهدی خان و هادی خان اولادی بهم نرسید. حاجی محمود نبیره ای داشت به نام میرزا علی مستوفی که در سال ۱۸۴۷ به دنیا آمد و تا سال ۱۸۹۰ در شیراز زندگی می کرد.

حاجی ابراهیم خان. وی پس از مرگ پدرش به مقام کدخدا باشی دست یافت. حاجی ابراهیم خان که نخست در شیراز سمت «قلندر» داشت بعداً به مقام بیگلربیگی فارس و بالاخره به صدر اعظمی فتحعلی شاه رسید و اعتماد الدوله خوانده

شد. از آنجایی که حاجی ابراهیم خان تمام مشاغل مهم و حکومت‌های نواحی مختلف را به دست افراد خانواده و نوکران شخصی خویش سپرده بود، بزودی عده‌ای به دشمنی با او برخاستند و سرانجام در سال ۱۸۰۱ شاه را ترغیب به صدور فرمان نابودی خانواده حاجی ابراهیم خان کردند. در نتیجه مأمورانی به صورت خقیه از دربار عازم شهرهای مختلف محل سکونت خانواده حاجی ابراهیم خان شدند و در روز معینی، یعنی در پانزدهم آوریل ۱۸۰۱ عده‌ای از آنان را کشتند و بقیه را کور یا ناقص‌العضو کردند و کلیه مایملک آنها را ضبط نمودند. تنها چند نفر از افراد خانواده حاجی ابراهیم خان اعتمادالدوله موفق به فرار شدند. خود حاجی ابراهیم را کور کردند و زبانش را بریدند و اندکی پس از فرستادن وی به طالقان به قتل رساندند. عده‌ای می‌گویند او را به درون روغن جوشان انداختند. اعتمادالدوله پنج‌پسر داشت:

- ۱- میرزا محمد خان. وی تا قبل از کشته شدن در سال ۱۸۰۱ حاکم فارس بود.
- ۲- حاجی اسداله خان متولد ۱۷۸۳. وی تا قبل از کور شدن در سال ۱۸۰۱ حاکم بروجرد و لرستان و عربستان بود. حاجی اسداله خان در سال ۱۸۶۳ درگذشت. وی پنج‌پسر داشت به نامهای حاجی حسین علی خان، مصطفی قلی خان، هدایت‌الله خان، محمد اسماعیل خان و حاجی نصرالله خان. سه‌پسر اول اولادی نداشته‌اند. محمد اسماعیل خان که در سال ۱۸۰۲ به دنیا آمد و در سال ۱۸۷۲ به دارفانی شتافت تصدی مقامات مختلف درباری را به عهده داشت که آخرین آنها در زمان ولیعهدی شاه فعلی^۱ بود. محمد اسماعیل خان چندین‌پسر داشت و سه تن از نوادگان او به نامهای خان بالاخان (متولد در ۱۸۵۷) حبیب‌الله خان (متولد در ۱۸۵۹) و حاجی هدایت‌الله خان (متولد در ۱۸۶۵) هنوز در قید حیاتند. حاجی نصرالله خان، یعنی پسر پنجم هم که در سال ۱۸۰۴ به دنیا آمد میرآخور حسین علی میرزا فرمانفرما بود و در سال ۱۸۵۶ به حکومت فارس منصوب شد. نصرالله خان که چند سال پیش درگذشت، چندین‌پسر داشت و سه نفر از نوادگان او به نامهای الله قلی خان (متولد

۱- مقصود مظفرالدین‌شاه است.

در ۱۸۵۴) مرتضی قلی خان (متولد در ۱۸۵۸) و حسین قلی خان (متولد در ۱۸۶۳) حیات دارند.

۳- حاجی میرزا علی خان رزاز (متولد در ۱۷۸۸). پسر سوم حاجی ابراهیم خان که در سال ۱۸۰۱ مقطوع النسل گردید و در سال ۱۸۶۳ درگذشت.

۴- حاجی میرزا علی اکبر خان. چهارمین پسر حاجی ابراهیم خان و نخستین قوام‌الملک که بعداً از او یاد خواهیم کرد.

۵- فتح‌الله خان (متولد در ۱۸۹۸). وی دو پسر داشت: یکی حاجی میرزا عبدالله خان که در ۱۸۱۵ به دنیا آمد و در ۱۸۸۸ درگذشت و دیگری حاجی میرزا مهدی خان که در ۱۸۱۸ متولد شد و در ۱۸۷۳ وفات یافت. دو پسر حاجی میرزا عبدالله خان یعنی محمد صدیق خان (متولد در ۱۸۴۷) که چندین بار به حکومت نواحی کوچک فارس منصوب شد و میرزا ابوالقاسم مستوفی (متولد در ۱۷۵۷) و همچنین هدایت‌الله خان پسر میرزا ابوالقاسم مستوفی هنوز در قید حیاتند.

عبدالرحیم خان. وی تا پیش از کشته شدن در سال ۱۸۰۱ حاکم اصفهان بود. عبدالرحیم خان پسر وی به نام حسن خان داشت که در ۱۸۰۱ او را کور کردند و در ۱۸۲۸ درگذشت.

آقامحمد زمان خان. وی تا پیش از ۱۸۰۱ قلندر شیراز بود و در سال ۱۸۳۱ درگذشت. آقا محمد زمان خان چهار پسر داشت: محمد صالح خان که در سال ۱۸۳۷ به جهان دیگر شتافت، حاجی محمد صدیق خان که در سال ۱۸۴۷ درگذشت، حاجی محمد یوسف خان که در سال ۱۸۵۰ دارفانی را وداع گفت و آقامحمد خان.

محمد حسین خان. وی در سال ۱۸۰۱ به قتل رسید. پسر وی یعنی حاجی حیدر علی خان که در خدمت عباس میرزا ولیعهد بود، دو پسر داشت: یکی میرزا محمد علی خان ناظم‌الدوله (متولد در ۱۸۰۵) که به خدمت عباس میرزا درآمد و در سال ۱۸۴۱ صاحب عنوان «ناظم‌الدوله» شد و در ۱۸۵۴ به حکومت داراب منصوب گردید و بالاخره در ۱۸۷۱ دارفانی را بدرود گفت. از میرزا محمد علی خان ناظم‌الدوله

اولادی بهم نرسید. دیگری حاجی میرزا مهدی‌خان که مدت کوتاهی حاکم بوشهر بود و در سال ۱۸۵۵ در گذشت. وی دارای دو پسر بود: یکی حاجی میرزا آقاخان عز‌الملک (متولد در ۱۸۴۵) و دیگری فاضل‌علی‌خان (متولد در ۱۸۴۸).

حاجی میرزا علی‌اکبرخان چهارمین پسر حاجی ابراهیم‌خان و نخستین فرد از این خاندان که موفق به کسب‌عنوان «قوام‌الملک» گردید در سال ۱۷۸۹ به دنیا آمد. وی در سال ۱۸۱۱ به سمت قلندر شیراز و در ۱۸۴۰ به مقام بیگلربیگی فارس منصوب شد. حاجی میرزا علی‌اکبرخان در سال ۱۸۲۹ موفق به دریافت عنوان «قوام‌الملک» گردید. وی در سال ۱۸۶۲ از مقام بیگلربیگی فارس به نفع پسر بزرگش کناره‌گیری کرد و اندکی بعد به سمت متولی آستانه اقدس امام رضا در مشهد منصوب شد. حاجی میرزا علی‌اکبرخان قوام‌الملک که در سال ۱۸۶۵ دارفانی را بدرود گفت چهار پسر داشت:

۱- محمدخان-متولد در ۱۸۱۲. وی تا پیش از مرگ در ۱۸۵۳ بیگلربیگی فارس بود. محمدخان دو پسر داشت: یکی میرزا علی‌خان که از ۱۸۵۳ تا زمان مرگش در ۱۸۶۷ بیگلربیگی بود و احمدخان مؤیدالملک (متولد در ۱۸۳۷) که در سال ۱۸۶۷ قلندر شیراز و در سال ۱۸۷۱ لشکر نویس واحدهای مستقر در آذربایجان بود و بالاخره در سال ۱۸۹۴ دارفانی را ترک گفت. از وی چهار پسر به‌ثمر رسید که عبارتند از میرزا محمدخان (متولد در ۱۸۶۷)، محمد تقی‌خان (متولد در ۱۸۷۴)، میرزا علی‌خان (متولد در ۱۸۲۵) و میرزا هاشم‌خان (متولد در ۱۸۷۸). پسران احمدخان مؤیدالملک همگی در قید حیاتند.

۲- فتح‌علی‌خان- متولد در سال ۱۸۲۰. وی در ۱۸۴۰ در تهران سمت مستوفی داشت. فتح‌علی‌خان پس از ازدواج با خرم‌بهارخانم دختر فتح‌علی‌شاه به سمت حاکم خار و ورامین و همچنین چندین ناحیه کوچک فارس منصوب شد. وی در سال ۱۸۵۹ ملقب به «صاحب دیوان» گردید و به حکومت یزد گمارده شد. فتح‌علی‌خان در سال ۱۸۶۱ به سمت وزیر آذربایجان، در سال ۱۸۶۸ به حکومت عربستان، در سال ۱۸۷۰

به حکومت اصفهان، در سال ۱۸۷۶ مجدداً به سمت وزیر آذربایجان، در سالهای ۱۸۸۱ تا ۱۸۸۶ بجای جلال الدوله پسر ظل السلطان به حکومت فارس و بالاخره در سال ۱۸۹۴ به حکومت کرمان منصوب شد و سه سال بعد یعنی در سوم فوریه ۱۸۹۷ دارفانی را بدرود گفت. فتحعلی خان یک پسر به نام میرزا حسین خان داشت که در سال ۱۸۸۴ موفق به کسب لقب «مؤتمن الملك» گردید. وی از سال ۱۸۷۶ تا ۱۸۷۹ به سمت حاکم چند ناحیه کوچک در آذربایجان و از سال ۱۸۸۱ تا ۱۸۸۶ به حکومت چند ناحیه کوچک در فارس و همچنین بوشهر منصوب شد. میرزا حسین خان هنوز حیات دارد و صاحب دو پسر به نامهای حسن خان و میرزا علی اکبر خان است که اولی سی ساله و دومی سی و دو ساله است.

۳- حاجی میرزا حسن علی خان ناصر الملك - متولد در سال ۱۸۲۱. وی از سال ۱۸۴۷ تا ۱۸۵۷ با عنوان «دریا بیگی» حاکم لار، از بنادر ایرانی خلیج فارس بود و سپس برای مدت کوتاهی به بمبئی رفت. میرزا علی خان که مدتها حکومت نواحی مختلف فارس را به عهده داشت در سال ۱۸۹۳ درگذشت. وی اولادی نداشت.

۴- علی محمدخان متولد در ۱۸۲۹. وی در سال ۱۸۵۲ به حکومت کازرون، در سال ۱۸۵۹ به حکومت جهرم و بیدشهر و در سال ۱۸۶۲ به حکومت داراب منصوب شد. علی محمدخان پس از مرگ پدرش در سال ۱۸۶۵ صاحب لقب «قوام الملك» گردید و در ۱۸۶۷ موفق به کسب عنوان «بیگلر بیگی» و در سال ۱۸۷۷ ملقب به «امیر تومان» شد. وی در دسامبر ۱۸۸۳ درگذشت. محمد رضاخان تنها پسر علی محمدخان که در حال حاضر «قوام الملك قلندر» خوانده می شود متولد سال ۱۸۵۱ است. وی در ۱۸۶۵ پس از مرگ پدرش موفق به کسب عنوان «امیر تومان» شد و سپس به مقام پیشکار فارس منصوب گردید. محمد رضاخان دو پسر دارد که هر دو در قید حیاتند. یکی حبیب الله خان سالار سلطان (متولد ۱۸۶۹) که از سال ۱۸۸۳ بیگلر بیگی فارس است و دیگری میرزا محمد علی خان ناصر الدوله معروف به بیوک خان (متولد ۱۸۷۵) که درجه سرتیپی دارد و در حال حاضر رئیس قبایل خمسه

فارس است.

دختران حاجی ابراهیم خان اعتمادالدوله همگی به خانۀ شوهر رفته‌اند. یکی از آنان بامحمد تقی خان حسام السلطنه (تولد ۱۷۹۱ - مرگ ۱۸۶۱) پسر فتحعلی شاه ازدواج کرد، دیگری به عقد میرزا ابوالحسن خان ایلچی سفیر ایران در لندن (۱۸۰۹ و ۱۸۱۹) و سنت پترزبورگ (۱۸۱۴) و رئیس کل تشریفات (۱۸۳۸) درآمد و بالاخره سومی با محمدحسین خان نظام‌الدوله (متوفی به سال ۱۸۲۳) ازدواج کرد. در حال حاضر بسیاری از فرزندان آنان در قید حیاتند.

این خاندان در فارس نفوذ بسیار زیادی دارند و صاحب مال و املاک گسترده‌ای

هستند.

هراتی، شیخ عبدالله

مخالقان سیاسی میرزا علی اصغر خان امین السلطان در سال ۱۹۰۲ شیخ عبدالعلی هراتی را به عتبات (کربلا و نجف) فرستادند تا روحانیون کربلا و نجف را بر ضد وی تحریک کنند. می‌گویند که صدور حکم تکفیر امین السلطان در سال ۱۹۰۳ در نتیجه اقدامات هراتی بوده است. عبدالعلی هراتی در سال ۱۹۰۳ به درخواست دولت ایران از عتبات به هندوستان منتقل شد.

هرمز میرزا

متولد در حدود ۱۸۸۲. پسر مسعود میرزا ظل السلطان. هرمز میرزا اکثر اوقات در خدمت برادر ارشدش سلطان حسین میرزا جلال‌الدوله است. او که به زبان فرانسه صحبت می‌کند در سال ۱۹۰۴ موفق به دریافت نشان درجه اول ویکتوریا گردید. هرمز میرزا با دختر رضاقلی خان سراج‌الملک ازدواج کرده است.

هزاره، طایفه

پس از آن که حسام السلطنه فرمانفرمای خراسان برای آخرین بار هرات را

اشغال کرد، حدود پنج هزار خانوار هزاره از قلعه نو در استان هرات به خراسان انتقال داد. به افراد طایفه هزاره زمینهایی در ولایات جام و باخزر واگذار شد و یوسف خان رئیس طایفه با موجب و درجه سرتیپی در رأس سواران هزاره مشغول خدمت گردید. اندکی بعد در حدود دوهزار خانواده از افراد هزاره به قلعه نو باز گشتند و این در حالی بود که دولت ایران اقامت باقیمانده افراد این طایفه را در مرز به صلاح خود نمی دانست. از این جهت ابتدا آنان را به اسفراین کوچانید و سپس به دهکده ای واقع در نزدیکی مشهد انتقال داد. در سال ۱۸۷۷ یوسف خان به حکومت باخزر منصوب شد. وی در مرز هرات دهکده ای به نام محسن آباد بنا کرد و گروهی از افراد هزاره را در آن اسکان داد. اسماعیل خان پسر یوسف خان در دهکده نزدیک مشهد ماندگار شد تا آن که در سال ۱۸۸۵ یوسف خان درگذشت و پسرش اسماعیل خان ملقب به «شجاع الملک» جانشین وی گردید. تعداد افراد هزاره در حال حاضر حدود یک هزار و دویست خانواده بر آورده می شود و همه آنان سنی مذهب هستند.